

MC
81.049

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYVTARTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

3 X 1 OLVASÓTÁBOR

Módszerek és eredmények Mátrafüredről

NÉPMŰVELÉSI PROPAGANDA IRODA

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

TARTALOM

01111320X11312

AJITTA YDAN

3 X 1 OLVASÓTÁBOR

Módszerek és eredmények Mátrafüredről

II. MI TÖRTÉNT A TÁBORBAN?

Az első év története (Bánlaky Pál) 10

A második év története (Bánlaky Pál) 10

Válaszok egy kérdésre (Varga Csaba) 21

A harmadik év története (Bánlaky Pál) 26

Módszertanok (Hírelőjegyzések: Varga Csaba) 30

A táborozói élet (Pápai Zoltán) 37

Országos Széchényi Könyvtár

III. VÍZCHANG

Ketűszemnyitóról 40

Calligraphia és művelődés (Zombori Ottó) 40

Az önképzés megvalósulása (Bágy Gyulfi) 42

Háttér: Olk. Székelyhíd és öt gyermek, öt nővel és tanítással 43

(Összeállítás: Bánlaky Pál) 43

A táborozók feladatai - a táborozói munkásságban 43

(Nagy János-Vilányi László) 43

ISBN 963 88 381 194 1 120 585 230 1982

NÉPMŰVELÉSI PROPAGANDA IRODA

Budapest

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

Szerkesztette

NAGY ATTILA

3 XI OLVASÓTÁBOR

Módszerek és eredmények Mátészalkáról

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ISBN 963 201 1406 KMK

ISBN 963 562 931 1 NPI

MC 81.049

1982

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
I. ELŐZMÉNYEK	
A tábor szervezése (Bánlaky Pál)	6
Előkészítés — tábortörténet — értékelés (Baranyi Imre)	7
A tanulók kiválasztásának szempontjai és a hatásvizsgálat módszerei (Nagy Attila—Villányi Lenke)	9
II. MI TÖRTÉNT A TÁBORBAN?	
Az első év története (Bánlaky Pál)	15
A második év története (Bánlaky Pál)	16
Válaszok egy kérdőívre (Varga Csaba)	21
A harmadik év története (Bánlaky Pál)	26
Másképpen napok (Naplójegyzetek: Varga Csaba)	30
A táborközi klubról (Pápay Zsuzsa)	37
III. VISSZHANG	
Két vélemény belülről	40
Csillagászat és művelődés (Zombori Ottó)	40
Az önképzés magasiskolája (Sass Gyuláné)	43
Hármas tükör. Beszélgetés öt gyerekkel, szüleikkel és tanáraikkal (Összeállította: Bánlaky Pál)	43
A táborozások hatásáról — pszichológiai megközelítésben (Nagy Attila—Villányi Lenke)	53

ELŐSZÓ

1976 és 78 közötti három egymást követő nyáron olvasótábort szervezett a gyöngösi Járási-Városi Könyvtár a városban lakó 10–14 éves „hátrányos helyzetű” tanulók harminchat fős csoportjának. A kezdeményezés Baranyi Imrétől, a könyvtár akkori igazgatójától, s Pápay Zsuzsától származik, aki abban az időben a Művelődési Központ munkatársa volt.

A város pedagógusainak közreműködésével a későbbiekben bemutatandó szempontok szerint – választottuk ki 1976 tavaszán a segítséget váró 72 gyerekből az intellektuális és érzelmi támogatásra leginkább rászoruló 36 fős, nyegedik osztályt végző csapatot. Számukra rendezték a három egymásutáni olvasótábort Mátrafüreden a városi és megyei szervek, intézmények anyagi, erkölcsi támogatásával.

Kiadványunk elsősorban e háromszor 2–2 hetes táborozások céljait, programjait, munkamódszerét, történetét, valamint a fentiek hatását, pedagógusok és szülők körében keltett visszhangját kívánja ismertetni. Természetesen nem törekszünk pontos receptek, minta-foglalkozások, példa-tematikák kidolgozására, hiszen néhány dolgot ma már mi is másként csinálnánk. Inkább „így is lehet” ötletekkel, további gondolkodásra ösztönző jelenségek leírásával kívánunk módszertani segítséget nyújtani az olvasótáborokat szervező könyvtárosok, népművelők, pedagógusok, pszichológusok, szociológusok és egyéb tetterkész értelmiségiek számára. Ugyanakkor ennek az új korszerű közművelődési tevékenységnek realitásabb, pontosabb, szakszerűbb értékeléséhez is szerettünk volna támpontokat szolgáltatni a gyerekekkel, a szülőkkel és a pedagógusokkal folytatott beszélgetések anyagának, illetve hatásvizsgálatunk eredményeinek közreadásával.

I. ELŐZMÉNYEK

A TÁBOR SZERVEZÉSE (Bánlaky Pál)

Korábbi közös munkánk – nem utolsósorban más olvasótáborok – közben összekovácsolódott csapat kezdte el a mátrafüredi kísérletet. (Bánlaky Pál, Ordasi Péter, Varga Csaba, Zombori Ottó). Jó olvasótábort csak egymást értő, egymást becsülő és egymásban megbízó vezetők csapata csinálhat.

Különleges szerepe volt a táborok szervezésében és lebonyolításában a könyvtár munkatársainak; mindenekelőtt természetesen Sass Gyulánének. Az első évben táborvezető-helyettesként, a második évben technikai vezetőként ő biztosította – ragyogóan! – a tábor mindennapi működési feltételeit. Igaz, kevesellte ezt a feladatot, mert képzett, munkáját szerető könyvtárosként szervezői, manageri szerepre kényszerült a körülmények miatt. Reméljük, hogy a következő táborokban tartalmi munkát végezhet.

A tábor második évében Baranyi Imre távozásával a tábor összes gondja Nagy Gabriella megbízott könyvtárigazgató nyakába szakadt. A nem könnyű problémákkal sikerült megbirkóznia, s így a kísérlet folytatódhatott.

Ekkor tulajdonképpen a „helyzet kényszere” miatt alakult ki a tábor „kettős vezetésének” rendszere. A vezetés feladatkörét kettéválasztottuk, és a tábor teljesjogú technikai vezetője Sass Gyuláné, a szakmai vezető pedig Bánlaky Pál lett. A kezdeti zökkenők, szerepfelvállalások és konfliktusok buktatóin átvergődve a rendszer végül nem egyszerűen elfogadhatónak, hanem igen jónak bizonyult.

A résztvevő gyerekeket mindegyik évben három kiscsoportra osztottuk, ezek munkáját a kiscsoportvezetők irányították. Ezek alakították az elsődleges közösségeket, de természetesen törekedtünk arra, hogy a tábor egésze viszonylag homogén közösséggé alakuljon.

Mind a három évben volt a tábornak úgynevezett „állandó résztvevője”. Ők tartalmi munkát végeztek, rendszeres közös foglalkozásokon dolgoztak a gyerekekkel, de kiscsoportjuk nem volt. Az első két évben Ordasi Péter töltötte be ezt a szerepkört, aki naponta legalább kétszer közös éneklést-daltanulást vezetett és ezen túl zenehallgató-zeneelemző közös foglalkozásokat tartott. A harmadik év hivatalos állandó résztvevője Steiner István képzőművész volt, rajta kívül az eredetileg csak megfigyelőnek jött Szlaukó László és Gotthárd Erzsébet is mindennapi gyakorlatban állandó résztvevővé vált. Ők részben képzőművészeti tárgyú beszélgetéseket, részben tárgyformáló foglalkozásokat vezettek.

Természetesen voltak meghívott – külső – előadók is; munkájukról részletesebben később szólunk. A mátrafüredi tábor egyik alapelvévé az vált, hogy lehetőleg kevés külső előadóval dolgozzunk, inkább kiscsoportvezetők és állandó résztvevők vezessék a

közös foglalkozásokat is. Ez azonban már olyan koncepcionális kérdés, ami átvezet a következő ponthoz:

ELŐKÉSZÍTÉS – TÁBORTÖRTÉNET – ÉRTÉKELES (Baranyi Imre)

A könyvtár költségvetésének belső átrendezésével sikerült a tábor anyagi feltételeit megteremteni, így az első évben külső – anyagi – támogatást nem igényeltünk.

Helyszín:

A mátrafüredi általános iskola és kollégiuma. Elhelyezésünk nyolcágyas szobákban történt (hideg-meleg víz, sportterek, tanulószobák). Az étkezés is az épületen belül volt, a kollégium éttermében. A munkához szükséges technikai eszközöket, sportfelszereléseket, játékokat egyrészt az általános iskolák, az úttörőház, másrészt a művelődési központ és könyvtárunk biztosította, a könyvtár – a csoportvezetők kérése alapján – kis kézi könyvtárat is létesített a táborban.

Állandó levelezésben álltunk a gyerekekkel, felkészítettük őket a táborra s meghívtuk a szülőket a táborozás egyik napjára. Ezzel egyidőben kértük a pedagógusokat – elsősorban az igazgatókat és a táborlakók osztályfőnökeiket –, hogy kísérjék figyelemmel táborozásainkat, látogassák a foglalkozásokat és külön is hangsúlyoztuk, hogy segítségünkre lenne, ha figyelnék a tábor hatását, a tanulók évközi munkáját is.

Az olvasótábor első éve:

A kiscsoportvezetők és közreműködők segítségével már jóval a tábor előtt elkészítettük az olvasótábori munkatervet és költségvetést. Nagy segítségünkre volt a kiscsoportvezetők előzetesen megküldött programtervezete, amelynek alapján egyrészt beszereztük a számukra szükséges eszközöket (távcsőalkatrészeket, könyveket, hanglemezeket stb.). Tetszett az, hogy a kiscsoportvezetők az előzetes programot rugalmasan, a gyerekek igényének megfelelően tudták megvalósítani. A tábor számomra egyik lényeges sarkalatos kérdése volt, vajon a gyerekek hogyan tudnak élni a kiscsoportvezetőktől kapott kissé váratlan demokratizmussal? Hiszen például megszűnt néhány iskolai szokás a táborlakó esetleg elhagyhatta a termet, ha neki nem tetsző előadást hallott, vagy utána kifejezhetette nemtetszését. Pontos „tanmenet” hiányában kérdéses volt, hogy a kiscsoportvezetők egymással és a meghívott vendégekkel megfelelően össze tudnak-e dolgozni? Végül némileg gond volt az is, hogy az az energia, amit befektettünk, hogyan térül meg, tudunk-e – ha csak kicsit is – hozzátenni a gyerekek eddigi ismereteihez, élettapasztalataihoz?

A programok elemzése:

Legfontosabb szempontunk az volt, hogy különböző témákban elhangzó beszélgetések, előadások:

- egymásra épüljenek, a három év alatt egyre bővülő ismeretkört fogjanak össze,
- egymáshoz is kapcsolódjanak.

Tisztában voltam azzal, hogy a fenti célokat a csoportvezetők tábori helyzetre alkalmazott – iskolai formától eltérő, nem jeggyel inspiráló – változatos módszerekkel érhetik csak el. Ez nem ügyes „fogásokat” jelentett, hanem a téma olyan kiválasztását és feldolgozását, amely közvetlenül érinti a gyerekeket.

A kiscsoportvezetőkkel szembeni elvárásaim igazolódtak. Minden tevékenységük a gyerekekért történt, úgy, hogy közben magukat, egymást is kísérlet alanyaivá tették. Mindezt nem a kívülről hideg józanságával, hanem a szülő-barát emberi melegségével. Bármennyire is spontánnak, belülről jövőnek hatott ugyanakkor mindez a tevékenység egy tudatos, előre megtervezett több estén megbeszélte („jól tesszük-e”, „hogyan tovább?”) folyamat eredménye volt. Talán e közben csiszolódott legjobban a vezetők csapata. Soha nem éreztem, hogy közöttük rivalizálás lett volna, mindenki tudta, hogy elképzeléseinket csak együttes csapatmunkával valósíthatják meg. Mindez azt jelentette, hogy csendes beszélgetésekké váltak az esti eszmecseréink, sokkal inkább azt, hogy vitáztunk, egyezkedtünk a „mégjobbért”.

A kiscsoportvezetők azért is jutottak közelebb a gyerekekhez, mert elfogadták, természetesnek vették azok nyitottságát. Ennek jó példái voltak az éjszakai közös gondolatcserék, ahol nemcsak a napközi programok tovább-beszélése folyt, hanem sokszor a legszemélyesebb egyéni gondok közös megtárgyalására is sor került. Ezért érzem úgy, hogy a csoportvezetők nemcsak nekem, hanem a gyerekeknek is barátaivá váltak. (S ez a fontosabb!)

A gyerekeket láthatóan meglepte a tábor első néhány napja, mert sem közvetlen környezetükben, sem iskolai pályafutásuk során nem találkoztak hasonló helyzettel; olyasmiről és úgy beszélhettek, amiről, s ahogyan még soha. A gyorsan változó gazdag program olyan együttes élményt idézett elő, amelyre életükben még alig volt példa. Ezzel magyarázható, hogy gyorsan kialakultak kisebb-nagyobb baráti közösségek is.

Bár a szülőknek már a tábor előtt nagyjából elmondtuk, hogy mit, hogyan szeretnénk megvalósítani, azért mégis volt bennünk némi szorongás: hogy sikerül-e, a gyerek mennyit változik, hogyan fog reagálni? Az első „hivatalos” találkozáskor a szülői értekezleten már kiderült, a bizonytalanság hamar megszűnt. A gyerekek élménybeszámolóiból, a kiscsoportvezetőkkel való beszélgetésekből egyértelműen kiviláglott, minden a jó ügyért, a gyerekük érdekében történik, tehát segíteniük kell a megkezdett, közös munkát. Később viszont már a szülők mondták, hogy „ravaszak vagyunk”, mert mi nemcsak a gyerekekre, hanem rájuk is hatunk.

Azt is tudjuk, hogy bennük ez a folyamat nem ellentmondásmentesen zajlott le, mert a „nagy elvekkel” való egyetértés nem zárta ki a mindennapok apró konfliktusait: azt, amikor a gyerek a korábban megszokottakhoz képest más érveket hoz a szülővel szemben — önmaga igazának bizonyítására —, amikor már nem lehet csak tekintély-elv alapján elfogadtatni egy-egy szülői döntést.

A fenntartók — az első évben — folyamatosan figyelemmel kísérték munkánkat. Ez azért volt fontos, mert jóindulatú hozzáállásuk nélkül szép terveink meghiúsultak volna.

Pedagógusok: jó lenne leírni, hogy érdeklődésük, segíteni akarásuk hasznosan szolgálta a közös ügyet. Sajnos nem így történt! Feltehetően ez az elvárásunk — bizonyos értelemben — túlzott volt. Hisszük, hogy velük együtt a tábor még sikeresebb, eredményesebb lett volna. Arra gondolok, hogy az a munka, amelyet táborunk végzett, az iskolai oktatást is segíti. Nem hiszem, hogy pedagógiai elképzelésekben nagy különbségek lennének közöttünk.

Szubjektív benyomásom:

Most, hogy újra végigolvastam a leírtakat, féloldalasnak érzem. Valójában csak eseményeket, tényeket rögzített a visszaemlékezés, de azt a tábori hangulatot, amit akkor ott éreztem és éreztünk – valószínű – nem sikerült visszaadni. Nem tudtam megfogalmazni és leírni a kiscsoportvezetők vitával fűszerezett megbeszéléseit, egy-egy foglalkozás hangulatát, és a késő esti beszélgetéseket. Le kellett volna írnom azt is, hogy sokkal több foglalkozáson szerettem volna részt venni, hiszen egyúttal tanulni is akartam tőlük, munkájukból. Nem sikerült, mert legtöbbször az adminisztratív tevékenység „ajtón kívüli” tartott.

Nem válaszoltam arra a kérdésre, hogy mi indított engem a tábor megszervezésére. Talán az a tábor, amelyben régen 12 éves koromban részt vettem és az ott történtek máig is elevenen élnek bennem.

A TANULÓK KIVÁLASZTÁSÁNAK SZEMPONTJA ÉS A HATÁSVIZSGÁLAT MÓDSZEREI

Néhány szó az életkori sajátosságokról, a vizsgált korosztály általános jellemzőiről (Nagy Attila–Villányi Lenke).

„A gyermek különböző pszichikus funkciói között fejlődésükben mutatkozó rendszeralkotó viszonyok és kapcsolatok vannak. A gyermeki gondolkodásban a funkciók egymás közötti viszonyának egész rendszerét alapvetően az adott fejlődési fokon uralkodó gondolkodási forma határozza meg.” (Vigotszkij. 1971.)*

A tudat egész struktúrája és a pszichikus funkciók egész rendszere számára központi jelentősége van, tehát a gondolkodás fejlődésének.

Az alapvető formális szintek, amelyek szerint a gyermek személyisége felépül, közvetlenül összefüggnek gondolkodásának fejlődési szintjével, mivel az ismeretek azon rendszerétől, amelyben a gyermek külső és belső tapasztalatai realizálódnak, függ az is, hogy milyen pszichológiai apparátus tagolja, elemzi, kapcsolja össze és dolgozza fel ezeket a tapasztalatokat.

Ennek alapján használtunk pszichikus funkciókat „szondázó” tesztekkel az olvasótábori gyerekeknél és a kontroll csoportoknál is.

Feltételeztük, hogy ha az olvasótábori gyerekek külső valósága tárgyi és verbális szinten speciális foglalkozásokkal intenzíven mélyül, lehetőséget adva a fejlődés felgyorsulásához, akkor pszichikus funkciók tesztekkel mért jobb eredményeiből személyiségük pozitív változásra sem alaptalan következtetnünk.

A vizsgált gyermekek életkorukat (10–11 évesek voltak 1976 tavaszán) és fejlődésüket tekintve a serdülőkor küszöbén vannak. Önmaguk és környezetük sürgetésére egyre inkább a felnőtteket jellemző társadalmi értékeket igyekeznek elsajátítani és maguknak vallani.

Ebben a serdülés előtti időszakban kezdetét veszi az önismeretre való törekvés. Az élet nagy kérdései: a halál, a végtelen, az igazság és igazságtalanság feletti töprengések,

* Vigotszkij L.Sz. A magasabb pszichikus funkciók fejlődése Bp. 1971. Gondolat. —

bizonytalanságok közepette a gyermek valami konkrétabb, jobban meghatározható, és legalább ennyire lényeges dolog felé fordul: saját egyénisége felé. Alapkérdése: „Milyen vagyok én?” – viszonyítással igyekszik feleletet keresni: „Vagyok-e olyan bátor mint...?”, „Leszek-e olyan kitartó mint...?”, „Tudnék-e olyan titoktartó lenni, mint...?” stb.

A képességvizsgálatokon túl, ezért volt nagyon érdekes „10 év múlva” c. fogalmazásuk elemzése. Kiderült belőle többek között, hogy a foglalkozások presztízst nem ismerik. Alig van néhány tanuló, akikben elszántság csillanna valamilyen nagy cél elérésére – azok közül is kettőnél a képességek nem látszanak elegendőnek.

– Itt térhetünk át az önismeretre, amivel szintén nagyrésztük hadilábon áll, pedig a tudatos önfejlesztéshez elengedhetetlen.

– A felnőtt munka általában mindennap letudható elengedhetetlen feladat számukra, épp úgy, mint az iskola most, a szabadidejük eltöltésére sincs határozott, tartalmas elképzelésük.

– A férfi és női szerepek megosztása a családban (elképzelésben) hagyományos; a háztartás és a gyerekek kizárólag a feleség gondja.

Alapvető kérdésünk tehát így hangzott: Sikerül-e több éven át tartó külön foglalkozások sorával a hátrányos helyzetű gyermekek egy csoportjánál az átlagos szinttől eltérő mértékű, vagy jellegű fejlődést elérnünk a képességek, illetve a személyiségjellemzők egyikében, másikában?

Milyen területen és milyen eszközökkel szeretnénk volna változásokat kimutatni? Soroljuk fel röviden az alkalmazott módszereket:

1. Figyelem vizsgálat a Révész–Nagy-féle teszttel.
2. A nem verbális intelligencia mérése RAVEN próbával.
3. Emlékezet vizsgálata.
4. Analógiás gondolkodás.
5. Absztrakt és konkrét fogalmak csoportosítása.
6. A motivációs bázis legfontosabb jegyeinek (életcélok) felderítése a „10 év múlva” című fogalmazás illetve a kérdőívben szereplő 3 kívánság elemzésével.
7. Végül egy kérdőív segítségével a családi szociális, kulturális háttér felderítését illetve a tanuló olvasási kultúrájának bemérését kíséreljük meg.

Mérési adatainkat kétszeresen is ellenőrizzük. Egyrészt az induló állapot (1976 tavasza) adatait vetjük össze a három táborozás és évközi klubfoglalkozások lezárása (1978 őszén) utáni helyzettel, másrészt mindkét alkalommal a tábori gyermekek mellett egy ellenőrző csoportban is elvégezzük a méréseket.

Rövid jellemzés az olvasótábori csoport és a kimaradottak szociális háttéréről a családi interjúk alapján:

A csoportok összeállításánál, amint ezt már korábban is jeleztük, az egyik fontos szempont a tanulók szociális háttérének figyelembevétele volt.

Ismeretes, hogy hosszú évek óta az általános iskolát el nem végzettek aránya országosan évről-évre a korosztály 10%-a körüli szám. Ez az arány természetesen az országos átlagot jelenti, de ez a végső 10 százalék rétegenként nagyon is eltérő nagyságrendet takar. Az értelmiségi családok gyerekeinek mindössze 3–5%-a fejezi be iskolai pályafutását az

általános iskolai vég bizonyítvány megszerzése előtt, de a segéd- és betanított munkások gyerekeinek már 15–20%-a jut ilyen sorsra. Kulturális hátrányaik (motivációs bázis hiánya, szegényes szókincs, nyelvi kultúra fejletlensége, beszűkült ismeretrendszer stb.) tehát nyilvánvalóan minden más rétegnél súlyosabbak. (Ez persze nem jelenti a probléma elszigeteltségét.)

A csoportok összeállításánál a fentiek megfontolása után – a lélektani szempontok mellett – elsősorban a szülők iskolai végzettségének, foglalkozásuk jellegének, a lakás, a háztartás felszereltségének tulajdonítottunk döntő szerepet, az elvégzett családi interjú adatai alapján. Véleményünk szerint a hátrányos helyzetű gyerekek esetében nem a tehetségek kiválogatása, hanem a képességek differenciált fejlesztése az igazán célravezető eljárás. Nem a legjobbak kiemelésére törekedtünk tehát, hanem a leginkább rászorulóknál szélesebb körű összegyűjtésére, táborba „vezénylésére”.

A tábori csoport* alanyait természetesen a lélektani vizsgálatok eredményei még további alcsoportra osztják, vagyis mindhárom 10 fős alcsoportba kerültek kifejezetten jó, közepes és gyenge intellektuális képességű gyerekek is.

Ugyancsak figyelemmel kísértük az olyan kulturális mozzanatok jellegét is, amelyek mögött egyébként nyilvánvalóan kemény szociológiai tények feszülnek: mint a család legfontosabb tervei a következő 10 évre, a családi könyvtár nagysága, a szülők elképzelései a gyerekek pályaválasztásával kapcsolatban, vagy a tanulók külön szakköri elfoglaltságainak jellege.

De lássuk röviden a legfontosabb csoportjellemzőket! A következő táblázatokban mindenütt egymás mellett szerepeltetjük az általunk javasolt tábori csoport és a kimaradtak jellemzőit, hogy javaslataink indokoltságát ezután is nyilvánvalóvá tegyük.

AZ APA ISKOLAI VÉGZETTSÉGE

	táboriak (n=40 fő)	kimaradtak (n=22 fő)
1–4 általános	—	—
5–6 általános	10	—
7–8 általános	25	45,5
szakmunkásképző intézet	27,5	36,4
gimnáziumi érettségi vagy technikum	17,5	9,1
főiskola vagy egyetem	—	9,1
meghalt, elvált stb.	20	—
Összesen:	100%	100%

A csoportok létszáma a következőképpen alakult:

Táboriak: 36 fő + 4 fő tartalék

Kimaradtak: 22 fő

7 főt nem engednének táborba a szülők, tehát ilyen szempontból nem is dolgoztuk fel adataikat.

3 fővel nem készült családi interjú

AZ ANYA ISKOLAI VÉGZETTSÉGE

	táboriak (n=40 fő)	kimaradtak (n=22 fő)
1—4 általános	2,5	—
5—6 általános	12,5	4,6
7—8 általános	45,0	45,5
szakmunkásképző intézet	20,0	22,7
gimnáziumi érettségi vagy technikum	20,0	22,7
főiskola vagy egyetem	—	4,6
meghalt, elvált stb.	—	—
Összesen:	100%	100%

Különösen szembetűnőek az eltérések, ha a táblázatok első és utolsó sorait (1—4 általános, illetve főiskolai, egyetemi végzettség) vetjük egybe. A táboriak szülei határozottan alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek.

SZÜLŐK FOGLALKOZÁSA

	apa		anya	
	táboriak	kimaradtak	táboriak	kimaradtak
segédmunkás, takarító	12,5	—	25,0	4,6
betanított munkás	10,5	—	20,0	13,6
szakmunkás	40,0	81,8	17,5	22,7
adminisztratív dolgozó	12,5	4,6	25,0	40,9
technikus	2,5	4,6	7,5	—
értelmiségi dolgozó	—	9,1	—	4,6
Összesen:	100%	100%	100%	100%

A táborba kerülő gyerekek szülei között nincs értelmiségi foglalkozású, míg a kimaradtak apái sorában nem találunk betanított- vagy segédmunkást.

A fenti táblázatok már önmagukban is elég meggyőzően illusztrálták a válogatás jogosultságát, de azért lássuk a további szempontok egyszerűsített változatait!

A táboriaknál a lakásnagyság érezhetően eltér a kimaradtaktól. 1 főre 15 m² jut, szemben a 17 m²-rel.

A háztartások felszereltségében is hasonló eltéréseket találunk.

A CSALÁDI KÖNYVTÁR NAGYSÁGA

	táboriak	kimaradtak
nincs könyv	2,5	—
1—10 kötet	2,5	—
11—50 kötet	20,0	9,1
51—100 kötet	15,0	27,2
101 kötetnél több	60,0	63,7
Összesen:	100%	100%

A TANULÓK KÜLÖN SZAKKÖRI ELFOGLALTSÁGAI

	táboriak %	kimaradottak %
matematika	15,0	9,0
énekar	25,0	41,0
magyar	7,0	14,0
zene (hangszer)	7,0	14,0
barkács	5,0	9,0
élővilág, biológia	5,0	14,0

A matematika kivételével már itt is jól láthatók a kulturális passzivitás fokozott jelenlétének jellemzői a táboriak csoportjában.

Mit mondtak a szülők a gyermekek várható pályaválasztásával kapcsolatban. Tekintsük meg a legfontosabb válaszokat.

„MILYEN PÁLYÁRA MENJEN A GYEREK?”

	táboriak %	kimaradottak %
„rábízzák a gyerekekre”	28,0	5,0
tanuljon tovább	35,0	18,0
műszaki pálya (mérnök)	15,0	5,0
pedagógus + óvónő	10,0	41,0

Feltűnően magas a bizonytalanságot eláruló válaszok száma (rábízzák, továbbtanuljon), különösen a táboriak esetében. Ugyancsak hiányolhatók a táborba kerülő gyerekek esetében az egy lépcsős mobilitásra: a szakmunkássá válás szándékára utaló jegyek. A válaszok tüzetes vizsgálata után némileg realisabb elképzeléseket találtunk a kimaradottak esetében.

VÉGÜL, MIT MONDTAK A SZÜLŐK A KÖVETKEZŐ 10 ÉV LEGFONTOSABB TERVEIRŐL?

	táboriak %	kimaradottak %
külföldi út	12,0	32,0
autó-vásárlás	10,0	27,0
házépítés, lakásbővítés	12,0	27,0
lakáscsere	20,0	5,0
lakásszépités, bútorgyűjtés	22,0	9,0
gyerekek tanulása	22,0	9,0
gyerekek nevelése	27,0	32,0
szabadság, kirándulás belföldön	7,0	—

II. MI TÖRTÉNT A TÁBORBAN?

AZ ELSŐ ÉV TÖRTÉNETE (Bánlaky Pál)

Az események lényegét Baranyi Imre írása tartalmazza. Néhány általánosabb érvényű dologról, ismétlődő programokról pedig a második év története kapcsán szólunk. A krónikásnak itt az a feladata marad, hogy közölje — adatszerűen — a legfontosabb tényeket, történéseket.

A kiscsoportok munkája nagyjában—egészében az előzetes elképzeléseknek megfelelően folyt. A megvalósítás érzékeltetésére érdemes egy-egy konkrét vitát felidézni.

Az 1. számú kiscsoportban (Bánlaky Pál) egy alkalommal a társadalom, a társadalomban éles alapkérdéseit feszegették. A beszélgetés azzal indult, hogy a csoportvezető nagy betűkkel felírta a táblára — minden bevezető nélkül — a kérdést: MI AZ EMBER? Aztán leült a gyerekek közé, nem szólt egy szót sem, nézte a táblára felírt kérdést, majd kérdően — tanácstalanul széttárta a kezét. A gyerekek rögtön értették: nekik kell válaszolni. Megpróbálták. A csoportvezető segítségével közösen fogalmazták meg a legfontosabb jegyeket, ezek között természetesen szerepelt az is, hogy az ember lényegénél fogva közösségben (társadalomban) élő lény. Ebből indult tovább a beszélgetés: mit jelent a közösség, mit jelent a társadalom. Nem csak történetileg, hanem itt és most, a mindennapi életben.

A 2. számú kiscsoport (Zombori Ottó) egyik foglalkozásán sétálni mentek. Egészen véletlenül a kápolna felé kanyarodtak, ha már ott voltak, be is néztek. Ha már benéztek, beszélgetni kezdtek az ott látható képek és egyéb jelképek (kereszt stb.) jelentéséről. Innen már természetes volt az átmenet a vallás és istenhit kérdéseire. Nem csak arra voltak kíváncsiak, hogy van-e isten, vagy nincs, hanem arra is, hogy mit jelent a mai ember számára a vallás, van-e helye a mi mindennapi életünkben.

A 3. kiscsoport (Varga Csaba) egyik beszélgetése egy száraz kóró példájával indult. A csoportvezető kitett az asztalra egy egészen közönséges, vagy másfél méteres útmenti gyomnövényt és megkérdezte: — szép-e? Mindenki mondhatta a maga véleményét, de — és éppen ez a dolog lényege — meg is kellett indokolni. Így azután kikerekedett a vita: szó esett általában a szépség fogalmáról az esztétikai szép és a természeti szép viszonyáról, ember és természet, ember és műalkotás viszonyáról.

Mindhárom kiscsoport készült színjátékkal is. Ebben az évben mindegyik egy-egy Kiss Anna — játékot (verset) mutatott be. A gyerekek eleinte nehezen értették és érezték meg ezeknek a játékoknak a sajátos világát. De hisz éppen ez volt a cél: olyan irodalmi alkotások intenzív átélésére készíteni őket, amilyenekkel nemigen találkoznak máshol. Tágítani ezzel ízlésüket, művészi látásmódjukat. A bemutatóra „beérték” a játékok: a

gyerekek ráéreztek a sajátos stílusra, hozzá hasonultak és egyben magukhoz hasonlították, magukévá tették ezeket a szövegeket.

A közös foglalkozások közül mindenekelőtt megemlíteném az állandókat. Minden reggel tornával és focizással kezdődött a nap, ebben természetesen a táborvezetőség is részt vett. A délelőtti és a délutáni foglalkozásokat közös énekléssel indítottuk; ezt a tábor állandó résztvevője, Ordasi Péter vezette.

Az első évben elég sok külső előadónk volt. Egy képzőművészeti előadást és egy egész délelőtti rajzfoglalkozást tartott Kass János festőművész. Dr. Jelenik Zsuzsa budapesti gyermekorvos szexuális felvilágosító beszélgetést folytatott, rajta kívül volt még egy orvos-vendégünk, aki a mindennapi élet higiéniájáról beszélt. Külön tárgyformáló foglalkozás is volt, egy gyöngyösi művész vezetésével, szőlőgyökerekből készítettek térplasztikákat.

Varga Andrásnak — a Mátra Múzeum munkatársának —, akinek azon túl, hogy velünk jött a kirándulásra is, külön rovargyűjtő- és meghatározó foglalkozása is volt.

A kiscsoportvezetők és Ordasi Péter is tartottak közös foglalkozásokat. Bánlaky Pál egy alkalommal a társadalmi élet, a társadalomtörténet meghatározó tényezőiről, másik esetben pedig a kiscsoportoknak az egyén életében betöltött szerepéről beszélgetett. Zombori Ottó a Naprendszer szerkezetéről és az űrkutatásról, Varga Csaba irodalmi-esztétikai kérdésekről szólt. Ordasi Péter több alkalommal elemzett és mutatott be zeneműveket, többek között olyan egyáltalán nem könnyen megközelíthető műveket is, mint például Bartók Cantata Profanája.

Jelentősebb közös programunk volt az egésznapos kirándulás. Gyalog mentünk fel Mátraházára és a túrát egybekötöttük a térképolvasás alapjainak megismertetésével és gyakorlásával (minden gyerek kapott iránytűt, minden csoport két-három térképet), és természet-megfigyeléssel. Programunkban szerepelt strandolás, távcsőépítés és esti csillagnézés is.

Megtartottuk az első szülői értekezletet. Öröm volt számunkra, hogy valamennyi gyereknek legalább az egyik szülője eljött, sajnáltuk azonban, hogy a meghívott pedagógusok, — minden gyerek osztályfőnökét az iskolák igazgatóit, úttörővezető tanárait meghívtuk — közül mindössze egy tudott eljönni.

A tábort a színjátékok bemutatóival és tábortűzzel zártuk.

A MÁSODIK ÉV TÖRTÉNETE (Bánlaky Pál)

Hálátlan feladat a krónikásé. Tényeket, történéseket kell felsorolnia, mégpedig lehetőleg pontosan; ez bizony könnyen unalmas olvasmánnyá válik. Mégsem oldhatja anyagát novellává, nem szűkítheti-tágíthatja elemző tanulmánnyá, mert egyszer, valahol mégiscsak pontosan, amennyire lehet, rögzítenünk kell: mi történt a táborban?

A második év krónikáját három részre bontva írom meg: először a kiscsoportos munkáról mondom el, ami röviden egyáltalán elmondható, ezután az egyszer, nem ismétlődő közös foglalkozásokat sorolom fel, és végül egy „átlagos nap” történetébe sűrítve az ismétlődő programokról írok.

A kiscsoportos munkára az első év tapasztalatai alapján részletes, napra bontott munkatervet nem készítettünk. Mindhárom kiscsoportvezető ugyan rögzítette a maga általános elképzelését, de a konkrét tennivalókat naponta tisztáztuk.

A második tábor sajátossága abban állt, hogy egyszerre kellett folytatnunk az előző tábort és ugyanakkor mindent újrakezdenünk. Egyrészt tudatosan építeni akartunk az első tábor eredményeire, mert voltak jelzéseink hatásáról, fogadtatásáról is. (Az évközi szülői értekezlet, a klubfoglalkozások, a szociometrikus vizsgálat tanulságait gondosan elemeztük.) Másrészt a csoportok átalakítása miatt mindent előről kezdhettünk. Azok a gyerekek, akik ebben az évben – például – Zombori Ottó csoportjában voltak az első évben Varga Csabával és Bánlaky Pállal dolgoztak. Más-más kérdésekkel és másként foglalkoztak; hiszen éppen azért csináltuk a váltást, hogy különböző-gondolatmenetek, különböző személyiségek hatását átélhessék. Még nehezebbé tette a munkát, hogy minden csoportvezetőnél maradt 2–3 ember az előző évek közül is; úgy kellett dolgozni, hogy nekik is újat adjunk, de a többieket is rávezzessük gondolatmenetünkre.

A három kiscsoportvezető alapkonceptiója nem változott. A kérdések konkrét megfogalmazása, és persze a módszerek módosultak. A legjobban talán Bánlaky Pál csoportjában; érdemes ezért ezt kicsit részletesebben bemutatni.

Ebben a kiscsoportban a foglalkozások keretétől az ún. „alkotó dramaturgia” egy, sajátosan az olvasótábor céljaihoz alakított változatát használták. Mit jelentett ez a gyakorlatban? Minden foglalkozást koncentrációs gyakorlattal kezdtek. Leült mindenki a földre, behunyta a szemét, igyekezett minden mást elfelejteni, csak saját magára, testének rezdüléseire figyelni. A csoportvezető halk, monoton hangon elmondott utasításokkal – tulajdonképpen többé-kevésbé szabályos szuggesztiós szövegekkel – segített ebben. A gyakorlat 3–5 percig tartott, ezután speciális, a belső mozgáskészséget és a társak pontos megfigyelését-érzékelését fejlesztő játékok következtek. (Ilyenek pl. labdázás labda nélkül, vakvezető játék, amelyben szűk területen páronként szétáltak a gyerekek, egyikük a vak, behunyt szemmel, a másik, a vezető csak ujjheggyel érinthette a vak vállát, s ezzel kellett úgy irányítania, hogy senkinek neki ne ütközzön.) Ezt követte a foglalkozás tartalmi része, csak hogy nem szóban megfogalmazott kérdés feltevessel, hanem élethelyzetek, konfliktusok eljátszásával. A csoportvezető úgy gondolta, hogy a bevezető gyakorlatok után már el tudják játszani saját életüket, mégpedig átélve, tehát ez a sajátos kérdés-feltevés-mód hatásosabb, mert intenzívebb, s élményszerűbb lesz. A krónikás rögzíti, hogy a módszer nem minden esetben vált be. Jó volt, mert remek vitát indított el, amikor a felnőtt-gyerek kapcsolat nehézségeiről beszélgettek, de hatástalanná vált, mert felesleges volt, amikor a giccs volt a téma. A tanulság: az olvasótáborban a témák változatossága megköveteli „felvetésük” módjának – a kérdés természetét követő – változatosságát is.

Természetesen mindhárom kiscsoport készült ebben az évben is színjátékkal. Varga Csabáék ismét Kiss Anna egyik játékát mutatták be, erősítve ismerkedésünket a mese-motívumokból építkező szurrealistikus modern irodalommal. A játék maga, s a gyerekek véleménye bizonyították, hogy nem volt hatástalan az első év: már sajátjukként, értőn élték meg ezt a világot.

Zombori Ottóék a Ludas Matyi eredeti népmesei változatát játszották el, okosan behozva ezzel az egyébként bizony-bizony kissé hiányzó népművészetet a tábor élménykö-

rébe. Bánlaky Pálék az Ádám és Éva történet Jean Effel rajzsorozata alapján készült presziflázsával jelentkeztek. A játék alkalmat adott az európai kultúrkör lényeges elemét jelentő mítosz megismertetésére, s egyben persze játékos-groteszk kritikájára is.

Ami az egyszeri jellegű (nem ismétlődő) közös foglalkozásokat illeti, ezekre ebben az évben kevesebb külső előadót hívtunk. Úgy gondoltuk, jobb, ha többet vagyunk együtt.

A tábor első napján természetesen megtartottuk a szükséges közös beszélgetést, „tábor megnyitást”. Elmondtuk a programot, a táborrendet stb. A nap többi része a kiscsoportok újraalakulásával, újra-ismerkedésével telt.

A második napra a könyvtárosok foglalkozását iktattuk be. A Városi-Járási Könyvtár munkatársai beszélgettek a könyvtárak feladatairól, lehetőségeiről és bevezették a gyerekeket a katalógus – és szakkatalógus! – használatának rejtelmeibe. Este a Tatabányai Bányász Színpad két tagja tartott kedves, játékos, jólsikerült vers bemutatót.

A harmadik napra külső előadót terveztünk, jeles közművelődési intézmény neves munkatársát. (Nevét hadd fedje jótékony homály.) Délelőtti előadást kellett volna tartania, délután bírósági tárgyalást levezetnie. Lemondás, bármi egyéb jelzés nélkül egyszerűen nem jött. Gondot persze nem okozott: délelőtti folytattuk a kiscsoportos foglalkozásokat, a délután egy részét Ordasi Péter kapta meg zenehallgatásra, zeneelemzésre, a másik részében Bánlaky Pál beszélgetett a közösségben élés alapszabályairól (fegyelem-önfegyelem-demokrácia-közösségi aktivitás alapkérdéseiről.)

A negyedik napon Fodor István történész volt a vendégünk, aki a honfoglalás és államalapítás vitás kérdéseiről tartott előadást. (A „kettős honfoglalás” elmélet mellett és ellen szóló gazdag érvanyag felsorakoztatásával.) Ő valóban előadást tartott: igaz, e műfajban színvonalasat, érdekeset, de igazi kontaktust nem tudott teremteni a gyerekekkel, kevésbé találta meg azt a formát, amelyben ezeket a nem könnyű kérdéseket a 12 évesekhez közvetíteni lehet.

Annál inkább meglelte ezeket a kontaktus-teremtő formákat ötödik napi vendégünk: Szakály Ferenc történész. Mátyás királyról és koráról beszélgetett; „Mítosz rombolásra” kértük: a népmesék „igazságos Mátyás”-ának realiztikusabb bemutatására. Ezzel egyben előkészítette az esti bírósági tárgyalást is.

A tárgyalás témáját természetesen már az első napon kitűztük: Mátyás király megítélése volt a tét. A felkészülésben a könyvtárosok és mi magunk segítettük őket. Nem ötletekkel és gondolatokkal, hanem csak azzal, hogy a könyvek (életrajzok, leírások, dokumentumok, értékelések, lexikonok) garmadáját adtuk kézbe. Anyaggazdag, izgalmas tárgyalás kerekedett, amelyen mindkét vitatkozó tábor, azok is, akik Mátyás „jó király” voltának bizonyítására vállalkoztak, és azok is, akik a negatív mozzanatok kiemelését vállalták, valós érvek sokaságát vonultatták fel. Csak az volt a baj, hogy a végén döntetlen eredményt hirdettünk. Ami a történelmi igazságnak még megfelel, hiszen éppen az volt a célunk, hogy a jelentős figurát a maga bonyolult ellentmondásosságában lássák és fogják fel. De a gyerekek igazságérzete tiltakozott a döntetlen ellen, mert a tárgyaláson végül is természetesen az egyik tábor – mindegy hogy melyik – jobban szerepelt, több érvet hozott, jobban kifejtve. Ebben az évben már nem tudtunk segíteni a dolgon, de a tanulságot megőriztük és a harmadik évi tárgyaláson már érvényesítettük: a bíróság „ítéletében” külön

választottuk a tárgyra vonatkozó történeti értékelést, és a vitázó felek felkészültségének, aktivitásának, vitázó készségének megítélését.

A hatodik napon sportnapot rendeztünk. Gyöngyösre utazott a tábor, ahol testnevelő tanárok vezetésével játékos sportfoglalkozásokon vettek részt. Este – illetve késő délután – volt a már hagyományos szülői értekezlet. Persze az olvasó-táborban ez is rendhagyó valami. Először is: amennyire csak lehetett igyekeztünk a szülőket beszéltetni (csaknem minden gyerek hozzátartozója ott volt; sokuknál mind a két szülő!). Mi a véleményünk a táborról, hogyan látják hatását a gyereken, mit javasolnak, mit kérnek tőlünk. Másodszor rendhagyó volt ez a szülői értekezlet, azért is, mert részt vettek rajta a gyerekek is. Jelenlétükben beszélgettünk róluk. Nyilvánvaló, ez nem általánosítható forma. Sok olyasmi akad, amit, bármennyire is egyenrangúként kezeljük őket az olvasótáborban, a felnőtteknek egymás között kell megbeszélnie. Olyan gondokat esetleg amelyek nem tartoznak a nyilvánosság elé. Nos, erre is jutott idő, mert az „értekezlet” után a csoportvezetők egyénileg beszélgettek a szülőikkel.

A hetedik nap volt a kirándulása. Sajnos nem egészen úgy sikerült, ahogyan elképzeltük: egész napra rendeltünk autóbust, a VOLÁN 2 nappal előbb közölte, hogy csak délutánra ad. Így elég zsúfolttá vált a program. Először a piszkéstetői Csillagvizsgálóba mentünk fel, hiszen túl voltak az első évi távcsőépítésen, s a budapesti kiránduláson, ahol az Uránia kis távcsövét láttuk, így „szakértőkként” szemléltük a komoly tudományos műszereket. (Ez egyébként különleges program volt: Piszkéstető a legnagyobb, nemzetközileg is jegyzett obszervatóriumunk, látogatókat egyáltalán nem fogad. Zombori Ottónak sok utánjárásába került az engedély megszerzése.) Innen Parádra mentünk – a kocsimúzeumba – majd erős rohammal megszálltuk a siroki várat. Felderítettük alagútrendszerének minden zegét-zugát; sikerült ezt a feladatot néhány kisebb karcolás árán megoldani. – kisháza várhoz már zárás után érkeztünk, de mert a kerítésen át rendkívül érdekesnek tűnt, hátulra kerültünk, és – mea culpa : csak műemlékesek ne olvassák ... – megmásztuk falait. Sötétedésre értünk haza, jó fáradtan, de végigdalolva az utat Mátrafüredig.

A nyolcadik nap délelőttjén Varga Andrásnak, a Múzeum biológusának vezetésével növényeket gyűjtöttünk és felhasználva a megépített mikroszkópot, mikrobiológiai megfigyeléseket végeztünk. Délután Szabó M. László grafikus tartott fantáziamozdító rajzó-ló-festő foglalkozást.

A kilencedik napi vendégünk – Szabó mellett, aki ezen a napon is dolgozott a gyerekekkel – Kamarás István szociológus volt. Kétrészes beszélgetésében egészen egyéni módon, apróhirdetések elemzéséből kiindulva mondott el lényeges jellemzőket a mai magyar társadalomról.

A tizedik nap egészében a kiscsoportoké volt, a tizenegyediken megint Gyöngyösre mentek: a zeneiskola tanárai adtak hangversenyt az olvasótábornak. Az utolsó előtti nap közös programja az esti színházi előadás és a tábortűz volt.

Talán nem túlzás azt állítani, hogy ha csak ennyi történt volna a tábortan, akkor sem lehetett volna unatkozni. Ezek a közös programok azonban az általunk szervezett foglalkozások időtartamának jó ha negyedét tették ki. A többi? Ezt próbálom megmutatni a „krónika” 3. részében.

A tábor egy átlagos napjának leírása

Reggel 3/4 7: ébresztő. Mindenki ugrik (???hm... ez azért túlzás; főleg ha magunkra gondolok...) ki az ágyból, gyors öltözés után hétkor mindenki – beleértve a nehezebben kászálódó gyerekeket és csoportvezetőket is – a kapu előtt van, tornaruhában. Kifutunk a kézilabda pályára, a fűben 10–15 perc torna, majd 3/4 8-ig focizás, tollaslabdázás; testmozgás.

8 és 1/2 9 között tisztálkodás, szobarend, reggeli. Fél 9-kor (minden reggel!) közös énekléssel kezdődik a nap; Ordasi Péter vezetésével. 9 órakor kiscsoportos foglalkozás kezdődik. A munka kemény, másutt már írtunk róla, gondolkozni kell. De a testmozgástól, énektől felfrissült gyerekek könnyen belelendülnek, „veszik a lapot”. Ha van délelőttre meghívott előadó – ez fordul elő kevesebbszer –, a kiscsoportos munka 1/2 11-ig tart, ekkor kezdődik a közös program. Ha nincs ilyen, rövid tízórai szünettel 12 – 1/4 1-ig dolgoznak a kiscsoportok. Ebédig, majd ebéd után 2 óráig szabadidő. Olvasásra, ping-pongozásra, beszélgetésre és néha, míg elfajulása miatt le nem állítjuk, zoknikból kötött rongylabda-csatára való.

2 órakor megint közös énekléssel kezdjük. A koradélután a közös foglalkozásoké, ekkor hallgatjuk meg az előadásokat, ekkor vannak a tárgyformáló, – rajzoló-festő foglalkozások. Ez az uzsonna idejéig tart. 5 és fél 7 (a vacsoraiddő) között megint a kiscsoportoké a szó: készülnek a színjátszó bemutatóra. Próbálnak, jelmezt készítenek, ahogy a munka menete megkívánja.

Vacsora után, 7 órakor, van mátrafüredi „találmányunk”, az „akármí-akármí”. Lehetne hagyományosabban táborgyűlésnek is nevezni. Éppen azért nevezzük másként, mert valami nem-hagyományost próbáltunk megvalósítani. Lényege: aznapi munkánkat értékeljük, és megbeszéljük a másnapi programot. Elmondjuk mi, a vezetők, hogy nekünk mi a véleményünk, és elmondják – sajnos, még nem mindig, s néha még eléggé bátortalanul – a gyerekek, hogy nekik mi tetszett, mi nem. Mondom, kevesebbet szóltak, mint szeretnénk volna. Egy azonban biztos: amikor mondtak valamit, azt őszintén mondták. Nem készítettünk feljegyzést, de biztos állítható, hogy sokkal többször szóltak arról, amivel nem voltak megelégedve, (programokról, foglalkozásokról volt szó!), mint amit jónak találtak. És ennek mi örültünk. Mert azt mutatta, hogy sikerült a kölcsönös bizalom olyan légkörét megteremteni, amelyben nem volt visszás és nem volt kivétel a személyünkhez címzett kifogás sem.

Az „akármí-akármí” átlagban 15–20 percig tartott ezután megint kötetlenebb idő következett. Egyszer-egyszer be kellett iktatnunk – esti szindarab-próbát is, de többnyire szabadfoglalkozás volt. No persze, azért ez már nem volt teljesen „szabad”. Maga a tábor munkamenete gondoskodott arról, hogy legtöbbünknek bőven akadt dolga ekkor is. A jelmezek nagyobbik része ekkor készülhetett, a bírósági tárgyalásra vagy a másnapi foglalkozásra kellett készülni (olvasni), úgy hogy ilyenkor népesült be legjobban a könyvtárszoba. (Rendelkezésünkre állt, tv-készülék is. Az egész tábor ideje alatt egyetlen egyszer nyitottuk ki. Nem volt rá időnk, és nem volt rá szükségünk. Általában senki sem igényelte.)

1/2 10 tájban elkezdődött az esti tisztálkodás, előkészület a lefekvésre. Ez bizony, rajtunk kívül álló okokból, nem ment egészen egyszerűen. A tábornak eleve csak egy mos-

dóhelyisége volt, összesen négy zuhanyrózsával. Fiúkat-lányokat csak egymás után lehetett odairányítani; gondolhatni, 30 gyereknel ez nem csekély „közlekedési rendőri” feladatot rótt a tábor vezetőire. De még ez sem elég baj. Ebben az évben több, mint egy hétig még ez a zuhanyozó sem működött. A táborvezetői szobák két fürdőszobájában —egy-egy kád, — kellett a fürdést lebonyolítanunk. Egy fürdőkádra közel 20 gyerek — érthető, ha a 10 órás takarodót olykor nem sikerült betartani.

Elvileg 10-kor, gyakorlatilag is legkésőbb 1/4 11 tájban volt a villanyoltás. A táborvezető járta végig minden este a négy szobát, oltott villanyt és kívánt jó éjszakát a gyerekeknek.

Akik természetesen még nem aludtak el. A sötétben, mint minden táborban, indultak a pusmogó beszélgetések, néha kemény vitává hangosulva. Ezeknek a beszélgetéseknek a mindent-kimondó bizalmas légkörét, én-kitáró jellegzetességeit, semmihez nem hasonlító hangulatát, azt hiszem, senkinek nem kell bemutatnom, aki valaha életében bármilyen tábor lakója volt. Az első év tapasztalatai alapján ezeket az alkalmakat is kihasználtuk, „programosítottuk”. Bevezettük, hogy minden szoba behívhatja valamelyik vezetőt „esti beszélgetésre”. Villanyoltás után, az elcsendesedő sötétben ültünk be, hol az ágy szélére, hol a szoba közepén egy székre vagy a földre és megtörtént a közösségalakulás pedagógiai csodája: a gyerekek teljesen és fenntartás nélkül beengedtek bennünket saját legbensőbb világukba. Sokan helytelenítették ezt a „szabadságot”. Nekünk, akik résztvevői lehettünk ezeknek az esti beszélgetéseknek, legnagyobb tábori élményeink közé tartozik. Mert itt és csak itt juthattunk olyan közel a gyerekekhez, amilyen meztelen közelségbe önmagához is ritkán jut az ember...

1/2 12 — 12 tájban aztán lassacskán egyenként elaludtak a gyerekek, mi pedig összeültünk, hogy néha hajnalba nyúló vitákban értékeliük és értelmezzük a magunk számára is az elmúlt napot, és megtervezzük a másnap tennivalóit.

VÁLASZOK EGY KÉRDŐÍVRE (Összeállította: Varga Csaba)

A szülők véleménye:

„Egy táborozás a gyerek életében általában élményekben gazdag. A szülő a táborozás befejeztével érdeklődéssel várja a beszámolót. Így történt most is. Az első olvasótábori élmények elmesélése azonban teljesen másképp volt. A különbség ott kezdődött, hogy a táborban szülői értekezletet tartottak. Nagyon kedves meglepetés volt a gyermekek készítette tárgyak kiállítása. A gyerekeknek nagy élményt adott, hogy 10–11 éves koruk ellenére a táborvezetőkkel a legbarátibb és legközvetlenebb kapcsolat alakult ki. A szabad mozgás, a fesztelenség segített részben leküzdeni a kamaszkor gátlásait. A témák, amelyekkel foglalkoztak, érettebbé tették őket a velük egykorú társaikkal szemben. A foglalkozások sokoldalúsága elősegítette a gyerekek érdeklődési körének szélesítését.” (Kovács Andrásné, Kovács András)

„Az olvasótábor megváltoztatta a lányom tulajdonságait. Megkomolyodott és részt vett a felnőttek beszélgetésében. Könnyebben be lehetett vonni a felnőttek dolgaiba.

Olyat is elmondhattam neki, amit eddig nem említettem". (özv. Peti Ferencné)

„Mivel a sors úgy rendelte, egyedül nevelem négy gyermekemet, bizony kevesebb időm jut mindarra, amiben a tábor hasznosan segít. Fiam nagy örömmel megy újra a táborba és nem győzött idehaza a kicsiknek mesélni. Nagyon tetszett neki, hogy felnőttként kezelték, és tetszett az őszinte beszélgetés és a nyíltság. Itthon is próbál nyílt és bíráló lenni." (özv. Székely Lászlóné)

„Magam sem tudom eldönteni, a tábornak vagy a kamaszkornak van nagyobb szerepe abban, amikor vitatkozik velünk. Ő mindent jobban tud, mint mi, de később a legtöbb esetben belátja, hogy igazunk van. Tehát a tábor óta csak az ő elgondolását fogadjuk el, akármilyen érveket, bizonyítékokat szolgáltatok. Így bizony kicsit falhoz vagyunk szorítva, mert egyéniségét sem akarjuk megsérteni, inkább sokszor ráhagyunk mindent a békességért. Különben ezt nem rosszaságaként írom le, mert ettől függetlenül nagyon jó, szorgalmas, szófogadó idehaza. Készséggel csinál meg mindent." (Tóth Sándorné)

„Fiunk kamaszkorban van, az ilyenkor szokásos ingerlékenység nála is jelentkezik. Mi is kerülünk vele összeütközésbe, a múlt évben szemrehányást tett nekünk, hogy nem vagyunk elég türelmesek hozzá. Azt mondta, a táborban mindent megbeszélünk. Mi úgy döntöttünk, hogy belemegyünk ebbe. Azóta ha nem értünk egyet valamiben, mi is hangoztatjuk: Gyere, beszéljünk meg! Néha magas benne a dac, de nem mondhat ellent annak a megállapodásnak, amit ő kért. Jól bevált ez a módszer, mert rendszerint kompromisszumot kötünk vele". (Szabó Istvánné, Szabó István)

„A tábor változtatta a véleményét, ami mellett ki is állt. Talán túlságosan is. Sokat olvasott." (özv. Tóth Györgyné)

„Nem akarunk panaszkodni a táborra, de azt hiszem, amióta tegezük a táborvezetőket, kissé elszemtelenedtek. Ez alatt azt értem, hogy már túl nagynak érzik magukat. S ehhez kapcsolnám a nevelést. Nekem például nem segített a nevelésben, mert amióta odajár, nehezebben bírok a gyermekemmel, visszafelel." (Kristóf Istvánné)

„A tábor után jobban szerette a könyveket és saját készítésű kézimunkákat. Érdeklődése minden téren nagyobb lett. A tábor után itthon is nagyobb önállóságot tapasztaltunk. Az ott megszokott magabiztossággal egyedül próbálta megoldani saját problémáit. S ez azt is jelentette, hogy nekünk könnyebb lett a nevelés." (Kiss Lászlóné, Kiss László)

„Nagyon sok minden meghökkentette és elcsodálkoztatta. Az hogy szemtől-szembe került híres emberekkel, akik olyan közvetlenül beszélgettek és foglalkoztak vele. Ezáltal hamar összebarátkoztak Önökkel és barátaikkal. Eddig csak könyvekből, tévéből ismertek írórt, költőt, zeneművészt, grafikuszt, szociológust és csillagászt." (Landor Józsefné)

„Érdeklődését, ha lehet mondani, még fokozta az olvasás iránt. Ez főleg az útleírások, kalandozások elmélyült olvasásában mutatkozik. Gondolkodása, látóköre fejlődött, komoly dolgokban is van véleménye, amit meg is mond." (Izsvák Zoltán)

„Főleg az irodalomban segített az olvasótábor. Felkeltette az érdeklődését ennek a tárgynak szépsége iránt. Meg is volt az eredménye. Lányom az év végén ebből a tárgyból dicséretet kapott." (Özv. Peti Endréné)

„Lányom főleg az első tábor után szinte ujjongva és büszkén mesélte el, hogy neki van egy távcsove, amit saját maga készített. Ezután persze nem lehetett korán ágyba küldeni, mert állandóan a csillagokat vizsgálta. Az olvasótábor az iskolai tanulmányaiban is

sokat segített, főleg az irodalomban és a történelemben. Azóta is érdeklődik a szépirodalom iránt, s azt is észrevettük, hogy szókinccse gyarapodott.” (Kristóf Istvánné)

„Fiúknak sem hallása sem hangja nem tiszta. Ezért az énekórákat kifejezetten nem szerettem. A tanárnő sokat panaszkodott, alig tudja rávenni, hogy énekeljen. Az első táborban viszont megismerkedett Ravel Bolerójával, amit elemeztek is. Ez a fajta zenehallgatás nagyon megtetszett a gyerekeknek, a Bolerót itthon felvettük magnóra és ő elmagyarázta nekünk az egyes tételeket. A következő évben Bartók és Kodály művekkel ismerkedtek. Hetedikben aztán nem volt idegen neki az énekóra. Biztosan a táborban szerzett élményeknek köszönhető, hogy közelebb került a zenéhez.” (Szabó Istvánné, Szabó István)

„A tábor miben segít az iskolai munkában? Őszintén leírva nem tudom. Nem veszem észre, hogy valamelyik tantárgy jobban tetszene neki. Hacsak majd ezután nem. Sok mindenbe belekap, de rövid idő után abbahagyja. Csak az olvasás és a magnózás nem csökken.” (Tóth Sándorné)

„Talán már iskolai megmozdulásban, közösségi munkában mintha aktívabbnak bizonyulna. Eddig ugyanis hiányzott belőle a kezdeményezés, mindig csak később kapcsolódott be a közösségi munkába.” (Kovács Andrásné, Kovács András)

„Nagyon jó ötlet az is, hogy a színjátszásban minden gyerekre szerepet osztottak, mert az én fiam biztosan nem jelentkezett volna. Semmilyen közösségi munkára nem jelentkezik, az iskolában sem, de ha megkérjük, akkor csinál valamit. A tábor és a klub hatására remélem aktívabb lesz.” (Landor Józsefné)

„A második olvasótábor már több volt, mint az első. Az értelemhez érzélem is vegyült. A gyerek még nem döntötte el, milyen pályát választ. Harmadikos korától a régészet iránt, most a technikai dolgokhoz érez kedvet. Itt nem tudjuk felmérni a tábor hatását.” (Kovács András, Kovács Andrásné)

„Nagyon örülünk hogy van egy ilyen tábor, mert mindazt megadja neki, amit miszemileg nem tudunk nyújtani.” (Tóth Sándorné)

A gyerek véleménye:

1. Mi okozta a legnagyobb meglepetést?

„Engem választottak, pedig jobb tanulók is voltak.” (Munkácsy Ildikó)

„Nem nevelők foglalkoztak velünk, hanem szociológus, író, csillagász és karmester.” (Peti Edina)

„A tábor vezetői közvetlenek hozzánk. Nem egy helyen a vezetők mogorvák, morcosak, mint például sok iskolában. Itt nem.” (Divéki Zsolt)

„A legnagyobb meglepetést az okozta, hogy a kiscsoportvezetőket tegezni kellett.” (Kiss Éva)

„Több meglepetés ért: a tegeződés, a kiscsoportos foglalkozások, színdarab bemutatások és különböző komoly előadások.” (Tóth Beáta)

„Találkozás Czákó Gáborral, a távcsőkészítés és a bírósági tárgyalások.” (Marton Zoltán)

„A bírósági tárgyalás, például azért, mert nem tudtam, hogy Mátyás királynak rossz oldala is ismeretes.” (Kiss Ágnes)

„Sokkal felszabadultabban jártunk, beszéltünk, mintha tanárok lettek volna a vezetők.” (Ivics Gyula)

„Őszinték voltak, hogy nem köntörfalaztatok. Megmondtátok: mi lesz, hogy lesz. Megmondtátok, mi a helyzet, nem kerülgettétek a témát, mint a többi felnőtt. Úgy gondolom, erre az őszinteségre épült az egész közösség” (Mészáros Sándor)

2. Melyik program volt a legjobb?

„A kirándulások és a kiscsoportos foglalkozások” (Jámbor Gábor)
„Érdekes volt a pszikéstudomány csillagvizsgáló, – és mivel nagyon szeretem a műemlékeket – a várak is. Ezenkívül tetszett a gyalogtúra, külön élmény volt a rovargyűjtés (Kiss Ágnes);
„Az a téma volt a legjobb, ahol élővilágról volt szó” (Szabó Andrea);
„A történelmi és csillagászati előadások” (Tóth Sándor);
„Zombori Ottó naptárról szóló értekezése” (Bánlaky Ákos);
„A várlátogatás, távcső és mikroszkóp építés, s a foci” (Tóth Tamás);
„A bírósági tárgyalások, mert megtörtént dolgokról vitakoztunk és megváltoztathatatlanságokról” (Tóth Beata);
„A filmesek látogatása” (Sánta János);
„A színdarab előadása, különösen azért, mert ilyenben még nem volt részem” (Hangosi Andrea).

3. Mi tetszett a legkevésbé?

„Minden tetszett” (Lehotai Sándor);
„Csak a szabadidőt hiányolom” (Izsvák Gabriella);
„A foglalkozások nem túlságosan nyerték meg tetszésemet. A témák, legalábbis nekem, mintha kicsit szárazak, unalmasak lettek volna” (Divéki Zsolt);
„Legkevésbé Czákó Gábor előadása tetszett, szerintem egy kicsit unalmas volt” (Hangosi Andrea);
„Varga Csaba nem valami meggyőzően beszélt, amíg nem ismertem meg gondolatait” (Mészáros Sándor);
„Kass János előadása, mert nekünk kellett volna rajzolni, nem neki magyarázni a táblánál. Lehet, csak azért ez a véleményem, mert nagyon szeretek rajzolni” (Kiss Ágnes);
„A döntetlenül végződött bírósági tárgyalások” (Jámbor Gábor);
„Keveset voltunk kirándulni, bár tudom, – ha belefért volna időnkbe – gyakrabban mentünk volna” (Szabó Andrea);

4. Az olvasótábor miben különbözött eddigi élettételeitől?

„Hosszabb pórásra voltunk engedve, mindig volt program, nem unatkoztunk” (Kovács Apolló);
„Nyáron reggelként nem szoktam ilyen korán kelni” (Munkácsi Ildikó);
„Nyáron nem napirend szerint élek” (Tóth Tamás);
„Sok olyat tanultam, amit lehet, hogy más nem is sejt” (Ivics Gyula);
„Az olvasótáborban egyszerre pihentünk, tanultunk és barátkoztunk, itthon viszont ezek közül egyszerre csak egyet vagy egyáltalán egyet sem csinálhatunk” (Kiss Ágnes);
„A táborban mindig mindennek megvan a helye és ideje. Nálunk otthon viszont nappal mindenki dolgozik és senki nem foglalkozik velem” (Mészáros Sándor);

„Az olvasótábor előtt nem beszélgettek velem komolyabb dolgokról, csak a szüleim. De itt minden előadás komoly, fontos.” (Tóth Beáta);

„A táborban olyan jó közösség jött létre, ami otthon nehezebben sikerülne” (Marton Zoltán);

„Abban különbözött, hogy tegeztük egymást és jobban megértettük” (Kiss Sándor);

„Egyszer Varga Csabával összehasonlítottuk az olvasótábort az otthoni élettel. Remélem Csaba még emlékszik rá. Az olvasótábor sokat segített, de nem tudom leírni, hogy miben, mert csak akkor éreztem, amikor éppen segít” (Izsvák Gabriella).

5. Hogyan sikerült összebarátkozni egymással és a vezetőkkel?

„A táborba való megérkezésünkkel először mindenki idegennek tűnt, kivéve az osztálytársaimat. A szobánkban beszélgetni kezdtünk az iskoláról, ami közös téma. Majd magunkról... Aztán játszottunk, s a közös játék alatt összebarátkoztunk” (Hangosi Andrea);

„Azt mondják barátkozó természet vagyok, tehát a ti közvetlenségetek, s a többieké is feloldotta a szorongásomat: szinte az első perctől kezdve összebarátkoztam a fiúkkal.

A lányokkal viszont nehezebb volt, mert ők legtöbbször csak a többi lánnyal barátkoznak és a fiúkat lenézik. Azért övelük is viszonylag hamar megbarátkoztam” (Mészáros Sándor)

„Gyorsan megszoktam a tábor tagjait. Pedig eleinte bántott, hogy sokat csipkelődtek velem. Rájöttem azonban, hogy így sokkal jobb a hangulat és nem is bántanak az ilyen apró-cseprő dolgok. A vezetők nagyon jó pofák, szeretem őket, mert mindig jókedvűek, viccesek” (Divéki Zsolt);

„Mindenkivel jól összebarátkoztam, főleg a kiscsoportvezetőkkel, mert ők mindig őszintén és kereken kimondták véleményüket” (Kristóf Ildikó);

„A barátkozás a vezetőkkel és egymással könnyű volt, de a később jövők némelyikével nehezebb, mert nem voltak megértőek az ifjúsággal” (Mészáros Imre);

„Szerintem nagyon jól össze lehetett barátkozni a vezetőkkel. Egyes gyerekekkel elég nehezen.” (Szabó Andrea);

6. Az olvasótábor miben segített az iskolában, a könyvtárban és otthon?

„Ebben a táborban szinte játszva tanultunk. Állítom, hogy sokkal többet megfigyelek, megtanulok a táborban, mint az iskolában egy-két órán. Jó érzés volt az iskolában, hogy amikor új anyagot veszünk s a többiek szájatva hallgatnak, én már régen tudom a témát” (Divéki Zsolt);

„Például Szakály Ferenc és a másik történetész előadása segített jobban megérteni a történelem eseményeit” (Szlovencsák Mária);

„Az iskolában elsősorban a fizikában, a lencsékkel kapcsolatban segített” (Kiss Éva);

„Ismereteimet kiterjesztette az iskolában. Otthon pedig tudok olyan dolgokról vitatkozni, amikről a táborban hallottam” (Tóth Tamás);

„Az olvasótábor segített a könyvtárban, már nemcsak mesés, hanem komolyabb könyveket is vettem ki” (Peti Edina);

„A tábor tanulásra ösztökélt és sok mindenhez hozzá tudtam szólni az iskolában” (Ivics Gyula);

„Az iskolában legjobban a történelem és a magyar tanulását segítette. Otthon pedig a tábor után kedvem jött az olvasáshoz, és vidám jókedvű vagyok” (Marton Zoltán);

„A tábor segített a dolgok másképpen felfogásában és a művészetek megértésében” (Kovács Apolló);

„A táborban sok új ismeretet szereztem, amit az iskolában hasznosítottam. Megtanultam vitatkozni, s kitartani amellett, amiről biztosan tudom, hogy igaz” (Mészáros Sándor).

A HARMADIK ÉV TÖRTÉNETE (Bánlaky Pál)

Ezúttal könnyű a krónikás feladata, ebben az évben ugyanis egyik „programpon-tunk” a naplópályázat volt. A tábornytáskor meghirdettük: akinek kedve s ereje van, napról napra írja meg élményeit, amit feljegyzésre érdemesnek tart. Díjakat is tűztünk ki, elég sajátosakat: az első három helyezett számára párnapos budapesti, illetve kecskeméti vendéglátást helyeztünk kilátásba. Öt pályamű készült el, s két szerző – Szabó Attila és Divéki Zsolt – Varga Csabánál illetve Ordasi Péternél töltöttek augusztusban 3–3 napot.

Az itt következő krónika naplók részleteiből áll; néhány, csak a teljességhez vagy a jobb megértéshez szükséges (zárójeles) megjegyzésekkel egészítjük ki.

Június 23. péntek

Ma kezdődik az olvasótábor. 1/2 10-kor indultunk a kisvonattal. A tábor megnyitóján – szerencsére nem volt hosszú, ezért élvezhettük – eddig ismeretlen vendégeket is bemutatnak. (Steiner István képzőművészt, mint „állandó résztvevőt”, Szlauko László bőrszobrászt és Gothard Erzsébet belsőépítészt, mint megfigyelőket. Később ők is olyannyira bekapcsolódtak a közös munkába, hogy végül szabályos „állandó résztvevőkké” váltak.)

Az első kiscsoportos foglalkozásokon magunkról, egymásról és a jövőről beszélgetünk. Az erdei tisztáson beszélünk meg egymás céljait. Délután a kultúrtörténetről tartott sorozat első adására került sor. Ez egy kicsit fárasztó volt.

(Itt van helyén, hogy a különböző vonatkozásokban másutt említett kultúrtörténeti sorozatról valamennyivel részletesebben szóljunk. Abból indultunk ki, hogy az iskola tantárgy-rendszere, de a legkülönbözőbb ismeretterjesztő előadások és könyvek is az emberi kultúra különböző elemeit általában egymástól eléggé elszakítva tárgyalják. Külön szólnak a történelemlről, benne a társadalmi viszonyok fejlődéséről, ahogy az irodalom, a képzőművészet, a zene története külön-külön „tárgy”, és megint más, mindezekről függetlenül tárgyalt dolgok a fizika, kémia, matematika, csillagászat stb. Holott az emberi kultúra fejlődése egységes folyamat, az egyes elemek egymással összefüggésben, egymásra hatva, egymást is befolyásolva alakulnak. Ennek a komplexitásnak az érzékeltetésére gondoltuk ki ezt a sorozatot. Első alkalommal az antik görögségről beszélünk; messzémenően kihasználva, hogy a tábor vezetésében különböző szakmák képviselői vannak jelen. Bánlaky Pál vázolta a társadalomfejlődés legfontosabb mozzanatait, a görög polisz-demokrácia gazdaság- és társadalomszerkezetének legfőbb jellegzetességeit. Varga Csaba a kor irodalmáról, Szlauko László az iparművészetről beszélt. Ordasi Péter elmesélte mindazt, amit a görög zenéről tudni lehet. Zombori Ottó pedig a görög matematika, fizika és csillagászat eredményeit vázolta. Szó esett e-közben természetesen a görög mitológiáról és filozófiáról

is. Igyekeztünk nem „párhuzamos monológokat” mondani, hanem egymáshoz kapcsolódva, néha egymás szavába vágva az összefüggéseket felmutatni. Mindez a napló szerint fárasztó volt. Bizonyára. Maga az anyag sem kevés, az új, eddig nem tudatosított összefüggések sokaságát kellett megérteni. És hát ... mi is először csináltuk. Hiába beszéltük meg előző éjjel igen részletesen mondandónkat, nem sikerült az arányokat, a szerkezetet igazán megtalálnunk. Hosszú is lett az egész – közel három óra –, és nagyon zsúfolt. Ezt a műfajt még nekünk is tanulni kell; de úgy látjuk, érdemes, mert végeredményben hasznos volt már így is.)

Június 24. szombat

A foci-bajnokság első meccsén 7:1-re győztünk! Én hátvédet játszottam.

Délután újabb kultúrtörténeti előadás volt. (Az európai késő-középkorról.) Több, mint 2 és fél órás volt. A végén azt sem tudtam már szinte, hogy fiú vagyok-e vagy lány.

Ezután csoportunk kiment a szabadba és a műsor szövegét próbálgattuk. (Az egyes kiscsoportok – különböző formában már az első nap estéjén elkezdték a felkészülést a színjátszó előadásokra.)

9 órakor hozzákezdünk egy kitűnő földi távcső építéséhez. Mire le kellett feküdni, készen is lettünk vele.

Este átköltöztem Paliék szobájába. (Pali: Bánlaký Pál táborvezető) Az átköltözés oka a következő. A gyerekek részére mind a három évben négy, egyenként 8 ágyas szoba állt rendelkezésre. A nemek szerinti megoszlás azonban nem volt pontosan fele-fele, így a fiúk közül az első évben hármat, s a második évben kettőt pót-matracon kellett elhelyezni. Ebben az évben a táborvezetőség is egy ugyanilyen nagy szobát kapott; legegyszerűbb volt a pótmatrac helyett két gyereket magukhoz költöztetni.)

Június 25. vasárnap.

Sajnos a pályán állt a víz, ezért a szobák közötti foci elmaradt. Egy páran mégis fociztunk a csúszós fűben. A kaja után a kiscsoportos foglalkozáson (Zombori Ottó csoportja) először a műsort próbáltuk, majd megpróbáltuk elképzelni külön-külön a jövőnket. Érdekes és ellentmondó gondolatok merültek fel.

Ma a kultúrtörténeti sorozat keretén belül a reneszánszsal foglalkoztunk. Az az anyag, amit egy ilyen foglalkozáson átveszünk, sok egyszerre.

Utána a kiscsoportos foglalkozáson (Varga Csaba csoportja) műsorral foglalkoztunk, kiválogattuk a szereplőket.

Június 26. hétfő

Kirándulás. Busszal mentünk fel Mátraházára és onnan Csórrétre. A kirándulásra velünk jött Varga Bandi (A Mátra Múzeum munkatársa), menet közben mindenfélét muto-gatott, bokrokat, madarakat, bogarakat.

Kerestünk egy táborhelyet. Néhányan ott maradtunk fát gyűjteni Palival, a többiek elmentek az erdőbe, a favágókkal beszélgetni. (Különleges „valóságismereti” programnak terveztük. Előre megtudtuk, hogy hol dolgoznak aznap favágók, az volt a tervünk, hogy életükről, munkájukról beszélgessenek velük a gyerekek, és élményeikről kis-szociográ-fiákban számoljanak be. Nem egészen így sikerült. Az erdőgazdaság vezetői „üzemlátoga-

tásnak” fogták fel a dolgot, odajött hozzánk az üzemvezető erdész, és ismertette a gazdaság munkáját. Így a beszélgetésekre kevés idő jutott; persze az élmények megírásának sem volt semmi értelme.)

A finom ebéd, amelyet Pali vezetésével készítettünk, nyárson sült hús, szalonna és hagyma volt.

Elindultunk hazafelé. A társaság fele busszal akart jönni, de a busz nem vett fel. Így le kellett gyalogolni Sástóig, ahol találkoztunk azokkal, akik eredetileg is gyalog indultak el. Végül felvett minket egy győri kiránduló autóbusz, azzal jöttünk haza.

Este a felnőttek gyermekkorukról beszéltek. (Különös program volt ez! Menet közben kiderült, hogy a gyerekek konkrétabb tanácsokat, életük alakítására vonatkozó javaslatokat is várnak tőlünk. Nem tartottuk volna szerencsésnek közvetlenül erről beszélni, ezért találtuk ki azt a megoldást, hogy a saját életutunkat próbáljuk elmondani. Küzdelmeinket, csalódásainkat, a bennünket ért hatásokat, az önmagunk megformálásáért végzett erőfeszítéseinket. Konkrét mintákat kínáltunk, nagyjából ezzel az alapállással: „Itt vagyunk; három év alatt megismertetek, hogy milyenek vagyunk. Most megmutatjuk, hogy lettünk ilyenek. Ha ilyen-olyan mértékben rokonszenvesek vagyunk, tessék a minta, megpróbálhatjátok követni, ami nem tetszik bennünk, látjátok, mitől alakult ilyené, próbáljátok meg elkerülni.”)

Június 27. kedd

Délelőtt a dalolás után kiscsoportos foglalkozáson vettünk részt. Idáig ez volt a legjobb foglalkozás. Először gyönyörű természeti és csillagászati diaképeket néztünk, majd ezekből választottunk a versekhez (a műsorhoz), (Zombori Ottó csoportja).

Ebéd után Péter tartott előadást Bach-ról, természetesen sok-sok zenét is hallgatunk. Később megjött Szakály Ferenc történész, a reformkorról beszélt. Kitűztük a holnapi bírósági tárgyalás témáját: Széchenyi és Kossuth vitája! Egész este erre készültünk, többen még éjfélkor is.

Szegény Zsuzsát és Jucó nénit (Pápay Zsuzsa és Sass Gyuláné, táborvezető) sem hagytuk aludni, folyton kérdeztünk tőlük. Csak tőlük lehetett, mert ők hajlandók voltak mondani is valamit; ha Csabáékat kérdeztük, mindig csak egy-egy könyvet adtak, amiből még ki is kellett választani a megfelelő részt.

Június 28. szerda

Zuhogott az eső, ezért a foci elmaradt. Délelőtt Pistával festettünk, majd Lacival börtárgyakat és bábokat készítettünk. (Steiner Istvánnal és Szlauko Lászlóval.)

Délután került sor a bírósági tárgyalásra. A bíróság elnöke idén a Feri (Szakály Ferenc történész) volt. Sajnos, elég kevesen szólaltak fel, ennek ellenére fordultatos volt a vitakozás. Az eredmény várható és igazságos volt. Azt nem lehetett és lehet eldönteni, hogy Kossuth vagy Széchenyi volt a nagyobb. Csapatunk nehezen, csak érvei miatt győzött. (Ez úgy értendő, hogy a bíróság – az előző évi tapasztalatok alapján – a csapatok felkészülését, vitakészségét, az érvek logikai rendszerezését is értékelte, ennek alapján lett az egyik „párt” a győztes.)

Este még kiscsoportos próbákra (színjátékok gyakorlására) került sor.

Június 29. csütörtök

Az időjárás miatt a reggeli torna elmaradt. A délelőtti program a szokásos énekléssel kezdődött, majd kiscsoportos foglalkozásokkal folytatódott. Ottó nem volt itt, ezért Pali helyettesítette, érdekes szociológiai dolgokról beszélgettünk.

Ebéd után Gyöngyösre mentünk. Meglátogattuk a Barátok templomát. Péter megmutatta, hogyan működik az orgona, utána Bach műveket orgonált. Nagyon szépen játszott. Amikor visszamentünk, estig próbáltunk.

Este Pali annak a 8–10 gyereknek, akit érdekelt, „különleges foglalkozást” tartott. Van egy könyvsorozat, a „Magyarország felfedezése”, abból mutogatott képeket, és beszélt arról, hogy hogyan élnek ma Magyarországon az emberek. (Bánlaky Pál első kísérlete a „vizuális szociológiára”. Eredetileg vetített képes megoldást gondolt el; sajnos a szükséges diaképek nem készültek el, így maradt, szükségmegoldásként, a könyvek fotóanyagának bemutatása. Tematikus beszélgetés volt, a lakóhelyek és az életmód összefüggéseit, rétegmeghatározta differenciáltságát mutatta be.)

Június 30. péntek

1/2 7-kor autóbusszal egész napos kirándulásra indultunk. Az első fontosabb állomás Esztergom volt. Itt megnéztük a Bazilikát, benne a Bakócz kápolnát. Aztán a Keresztény Múzeumot. Ez nagyon érdekes volt, mert a középkorról szóló kultúrtörténeti előadáson beszélünk a kereszténységről is, meg M.S. mester képeiről is, itt pedig eredetiben láthattuk a képeket. Visegrádon a várat és a múzeumot néztük meg. Szentendrén városnézés volt és meglátogattuk Kovács Margit kiállítását. Visszafelé Budapesten elmentünk a Planetáriumba. Ez volt a nap legszebb programja. A kupolára felvitették a tiszta égboltot valamennyi csillaggal. Ugy éreztem, mintha az ég alatt ülnék éjszaka. Közben képeket vetítettek, bemutatták a hold, a nap, a bolygók mozgását és az állatképeket (állatöveket).

Este későn fáradtan, de nagyon jókedvűen értünk haza.

Július 1. szombat

Délelőtt kiscsoportos foglalkozások voltak, próbáltunk is. 11-től választani lehetett, aki akart strandra ment, aki akart, focizott. Ebéd után került sor a kultúrtörténeti sorozat utolsó részére. A téma a 20. század volt. Este próbáltunk, vacsora után diavetítés volt. Ottó olaszországi úti élményeiből. Laci és Pista pedig a munkájukról vetítettek. A takarodó után még egy picit beszélgettünk, aztán elaludtunk.

Július 2. vasárnap

Reggeli után énekeltünk, utána Csaba tartott egy előadást az életről és a jövőről. Ezután elérkezett a főpróba ideje. A mi műsorunk (Zombory Ottó csoportja) címe: Költők és csillagok. Ottó fogja vetíteni a gyönyörű, ritka felvételeket. Laci a zenét indítja és állítja. A zenét Bach írta, címe: D-dur Szvit. A sötétben szavalót egy kis reflektor világítja meg. A műsor nekünk is tetszik.

Délután rendet csináltunk és vártuk a szülőket. A szülői értekezleten mi is ott voltunk. Sokan felszólaltak.

A műsor előtt Péter és két tanítványa tartott koncertet. (A két tanítvány: a Zene-művészeti Főiskola hallgatói.) A műsorban Csaba csoportja egy szociográfiai játékot mutatott be, amelynek a címe: Kiáltvány. (A műsor szövegét a csoport tagjai írták. Varga Csaba „kiáltványokat” íratott velük, arról, hogy mi a véleményük a lakótelepekről, ahol élnek; a családi kapcsolataikról, életvitelükről, a művészetről stb. Ezekből szerkesztették meg a műsort.) Péterék a Csongor és Tünde című darabból játszottak egy részletet. (Fel-tűnő lehet, hogy ez a csoport ebben az évben ilyen „konzervatív” megoldást választott. A nagyon megfontolt pedagógiai cél azonban az volt, hogy a gyerekek, — akik éppen a ka-maszkor küszöbén vannak, amikor egyre fontosabb számukra a másik nem, a társkapcsolat —, az igazi, tiszte érzelmek átéléséből kapjanak „leckét”. Úgy gondoltuk, hogy az érzelmi kultúra a legjobb értelemben vett romantika nem hiányozhat élményvilágukból; és erre Vörösmarty remekénél jobb anyagot nehezen lehetne találni.)

A közönségnek tetszett a műsor.

Sajnos a rossz idő miatt a tábortűz elmaradt. Helyette az egyik teremben voltunk. Péter a terem közepén képzeletbeli tábortűzet rakott, énekeltünk és játszottunk. Később még táncoltunk is.

Július 3. hétfő

(Táborzárás. Délelőtt a kiscsoportok búcsúzó beszélgetései, ebéd után a „hivatalos” táborzárás, az ajándékkönyvek átadása. Bánlaky Pál zárszava kis híján elmaradt, mert a táborvezető egy darabig nem tudott megszólalni; majdnem elsírta magát. És mindannyi-an nagyon szomorúak voltunk, hogy vége a három évnek ...)

MÁSKÉPPEN NAPOK (naplójegyzetek) (Varga Csaba)

A táborban csak öt-hat órát alszom, mert későn fekszünk le, mégis úgy ébredek, mintha nyolc-tíz órát végigaludtam volna. Amikor óracsörgés nélkül jókor ébredek, fáradtságot érzek ugyan — de kellemes érzés ez! Ám arra sincs időm, hogy a fáradtsággal törődjek, mert a folyosón már dübörögnek a lábak, a lányok is futnak, hogy a kollégium kapujában rám várjanak; rám, mert én viszem a labdát, s focizni fogok velük, mert önként elfogadnak vezetőnek. Félig aludva belebújok a tornacipőbe, megrázom magam, s ugrok egyet-kettőt és már rohanok is, hónom alatt a labdával.

A fiúk és a lányok kevesebbet aludtak, tudom, de kevésbé fáradtak, mint én. A kapuban topognak, nincs még ott mindenki, de nem várunk senkire, mert soha nem gyűl-nénk össze, ha mindenkit bevárnánk, s ahhoz pedig nincs kedvem, hogy erőszakkal össze-tereljem őket. Aki akar, jöhet és sportolhat.

Combomban izomlázat érzek, de nyugodt és boldog vagyok, mert a táborban úgy köszönt rám a reggel, hogy van miért kiugranom az ágyból. Ha mégsem ugranék, rögtön jönnének értem; élvezem hát a helyzetet, mert nincs lehetőségem arra, hogy ne csináljak semmit és szétfolyjak az időben.

A kollégiumból a sportpályáig futni kellene, csak hogy ritkán szaladunk, mert a gyerekek megszokták már, hogy csak akkor kell futni, ha a tanár ezt parancsolja, mi pedig

legfeljebb kérjük őket, így magukat kellene arra kényszeríteni, hogy bemelegítésül rohanjanak — dehát ez a legnehezebb! Nem szívesen szánják rá magukat, hogy legyőzzék fáradtságukat, esetleg kocognak s tőlünk vezetőktől se félnek, mert tudják, hogy kérésünk ellérére sétálhatnak. Jogukban áll másképpen tenni, mint ahogy akarjuk, így a félelem nem futtatja meg őket.

Két fiút, aki látványosan lazsal, a torna közben mégis megrójuk, sőt arra vetemedünk, hogy megbüntessük őket; a büntetés annyi, hogy nem focizhatnak. De látják sava nyú ábrázatunkat, látják, hogy nem szívesen büntetünk, ráadásul megszokták már, hogy egyéniségek, s rosszak is lehetnek, így nem veszik zokon a büntetést. Nem fociznak ugyan, de haragunktól se riadnak meg, egyelőre igazságunkat se látják be, holnap reggel is lazsalni fognak, mert ez a kényelmesebb, pedig egyikük kiváló focista lehetne, de lusta toznázni, szerencséjére olyan a kondíciója, hogy bemelegítés nélkül is képes órákon át a labda után futni. Csak később láthatja be, hogy edzés nélkül a fizikum és a lélek egyaránt meggyengül.

Valószínűleg tévedtünk hát, amikor büntettünk, mert igazságunk ettől nem lett érvényesebb. Feleslegesen idegeskedtünk is. Nem vagyunk a nondirektív pedagógia hívei, akik nem avatkoznak bele az eseményekbe, de sokkal kevésbé vagyunk hívei az antidemokratikus nevelésnek, amikor a tanár parancsát a diák kénytelen végrehajtani. Az helyesebb lett volna, ha „csak” kérjük őket a tornászásra, s amit büntetés beigérése nélkül kérünk, magunk is minden reggel végigcsináljuk, s türelmesen kivárjuk, amíg legalább néhány gyerek rájön, hogy neki tesz jót a reggeli torna; anélkül, hogy fölényesen rámutatnánk: aki képes legyőzni önmagát, ez esetben fáradtságát, az egész nap frissebben és jobban tud dolgozni.

Amint lassan szaladok, hallom, hogy az erdőn túl, az országút másik oldalán a kisvasút mozdonya köhög, küszködik az emelkedővel.

A foci pályán sincs különbség tanár és diák között, akkor veregetik meg a vállam, ha gólt rúgok, akkor néznek rám szeretettel, ha nehéz helyzetben szerelek, és a csapat — melyben játszom — akkor örül, ha mi nyerünk. A két csapat minden reggel majdnem ugyanúgy áll fel, s ugyanúgy nekiveselkedik, hogy győzzön. Én általában középhátvédet játszom, de egyszer-kétszer előre török, s ha nincs izomlázam, vagy akad annyi erőm, hogy a labdát erősen és irányítva megrúgjam, még gólt is érek el.

A meccs után lassan sétálunk vissza, ha nyertünk, a fiúk körülugrálnak én is őket, s felidézünk az emlékezetes percekre. Itt nem juthat eszembe, hogy az életben milyen kevés mérközésen állhatok be, idegesség és fáradtság helyett öröm tölt el, a focizás után egyébként még frissebb és pihentebb vagyok, mint ébredéskor. A szerény reggeli közben arra gondolok, milyen jó, hogy ilyen keveset adtak, mert nem táplálom túl magam; nem nekem kell legyőznöm a falánkságomat, ami ritkán sikerül. Majdnem annyi reggelit kapunk, amennyi a testnek szükséges.

Kiscsoportvezető társaim kávéznak, én végigheverek a vetetlen ágyon, hogy belül összeszedjem magam. Tudom már mi a legnehezebb, nem az csupán, hogy jól kérdezzek, nem is az, hogy őszinte legyek, vagy igazat beszéljek, hanem, hogy most, percek alatt úgy feltöltsem magam, hogy sugározzak, érzéseimet tovább adjam, hogy adni tudjam, ami bennem van; érzek, figyeljek, higgyek, szavak nélkül is beszéljek. Kéves fiatal értelmisé-

ginek adatik meg, hogy legalább időnként, — a teljességet közelítve — önmagát adja, úgy, hogy mások figyeljenek rá.

Újra átmegyünk a fahídon, a patak fölött. Az erdőben saját tisztásunk van, ahol a csoportom tagjai, a kilenc hetedik osztályt végzett gyerek (gyerek?) leül velem szemben. Arra vigyázok, ne kerüljön senki a hátam mögé. Kivárom a csendet, mintha cirkuszban lennék s addig nem beszélek, amíg nem figyelnek rám — s ránk. Ha úgy látom, valamit még tárgyalnak, nem nyugodnak meg, arra kérem őket, hogy feküdjenek le a föbe, csukják be a szemüket és percekig hallgassanak. Nehezen engedik el magukat, de aztán figyelik az erdő hangjait, és a közeli országút zúgásait.

Az olvasótábori foglalkozás ettől kezdve átalakul színházi előadássá. Nincs ugyan szereposztás, nemcsak én rendezek, — és ha lehet — nem játszom a főszerepet, de arra nagyon törekszem, hogy lehetőleg minden perc úgy teljen el: ne unatkozzanak, ne üresedjenek ki, ne feszengjenek, ne tehetetlenséget érezzenek, belül ne málljanak olyan könnyen szét, mint egy homokvár. Azt szeretném, ha a „rólunk van szó” — izgalma érzelmileg és gondolatilag lenyűgözze őket. Kíméletlenül egyéni kínjaikra, bajaikra alapozok, hiszen abban nyilvánvalóan érdekelték, hogy ezeket igyekezzünk fel- és megoldani.

Vezetésem abból áll, szünet nélkül figyelek arra, hogy a beszélgetés úgy folytatódjon, a témákat úgy váltsuk, sőt a viták színhelyét úgy cseréljük, hogy mindig új és új élménnyel álljanak fel; az élményt persze attól kapjuk, hogy saját életünket és körülményeinket vizsgáljuk, mindegy, hogy akadozva, vagy könnyedén, konkrétan vagy általánosítva, mindennapi példa vagy műalkotás ürügyén. Tudom elképesztő helyzet ez, hiszen a szülők és a pedagógusok egyaránt elvétele vállalkoznak a valóság konkrét elemzésére vagy a gyerekek jellemzésére. Illetve mindezt pótolják közhelyekkel, vélemény-panelekkel.

Nem éppen szerencsés nemzedék ez, mert nemcsak a társadalmi szélcsendet élte meg, ami valójában közel sem volt szélcsend, csak az iskola konfliktusmentes burokba zárta, hanem azt is, hogy a közvetlen és közvetett okok kutatásához sem fogott hozzá, ami pedig azt az illúziót kelthette volna, valami történik, — legalább a fejekben.

Örülök, ha csoportom tagjai maguk döntenek és ítélik meg, de időnként alkalmazom a rejtett önkényt, azt az önkényt, amit a jó színházi rendező sem kerülhet ki, ha pergő, szervezett, megkomponált előadást akar. A gyerekek persze nem lepődnek meg a tanár mindenhatóságán, zúgolódás nélkül engedelmeskednek, mert ugyancsak megszokták, hogy a felnőtt dönt, és cselekszik helyettük. Gyakran nem is hajlandók és nem is tudnak helyettem gondolkodni és határozni. Nincs is kedvük hozzá. Önkéntelenül is elfogadták a statisztá szerepét.

Ülünk a tisztáson, a fűben, ahol kényszerítem őket — elítélhető ez? — a gondolkodásra. Holott az iskolai órán azt is megszokták, hogy ritkán kell koncentrálniuk. Nemcsak az életkorukkal magyarázható, hogy képtelenek hosszabb ideig összpontosítani.

A kellemes lustaság legjobb ellenszere, hogy olyasmiről beszélünk, ami nagyon az elevenükbe vág. Nem kunszt előre tudom, hogy — a családban vagy az iskolában ritkán tárgyalt — létkérdések ezek: a szerelem, a család, a munka, de csak a megélt konfliktusokból kiindulva. Némi elégtétellel látom, hogy a nagy dolgok, őket is izgalomba hozzák, valami nagyra vágnak, szellemiekben is. Nekivágunk hát az ember és a közösség viszonyának boncolgatásához, hogy aztán szóba kerüljön a lélek és a világegyetem, a hit és a ráció, vagy például a múlt, és a jövő.

A csoport 10 napos programját az első két napon tulajdonképpen ők határozták meg. Mindenki három lényeges kérdést javasolt végiggondolásra. Én „csak” annyit tettem, hogy a kérdéseket nagyjából sorrendbe állítottam. Ma éppen az életkoruknak megfelelő kérdések kérdése következik: a szerelem. Tegnap délután már megállapodtunk, hogy most melyik gyerek kezd a beszélgetést vitaindítóval, de előzőleg társait is kifaggatja és a közös véleményt igyekszik tolmácsolni.

A tisztáson már öt perce fekszenek csendben, de lélekben még nincsenek eléggé jelen. Bevezetem az újabb koncentrációs gyakorlatot, amely egyúttal érzelmi-felvezető is. Felütöm a nálam levő Ady kötetet, s mintha otthon ülnék a szobámba, találmra kiválasztok egy verset. Végül is mindegy hogy melyik verset olvasom fel, de azért nem bánom, ha valahogy kapcsolódik a mai témához, a szerelemhez. De ez nem fontos, Ady-vers, az Ady-öntudat, az Ady-pimaszság most csak arra kell, hogy a lelkeket feltöltsem, érzékennyé tegyem.

Tulajdonképpen élvezem, hogy hatalmam van, hiszen a csoportot gondolkodtathatom. A hatalom annyi, hogy erősen hathatok rájuk. Nem is akármióért. Persze előfordult már, hogy túlságosan élveztem a versek erejét, hiszen ebben a helyzetben sok minden vagyok egyszerre: értő közvetítő, jó színész, csoportidomár, fontos gondolatok képviselője, s így annyira tetszettem önmagamnak, avagy annyira hatottam személyemmel és a kultúrával, s annyira lenyűgöztem őket, hogy túlságosan engedelmeskedtek nekem, mindent elfogadtak, kritika nélkül, egyszerűen rájuk könyököltem, mintha az előadói emelvény karfái lennének.

Később vettem észre, hogy nemcsak a mondanivaló és egyéniség nélküli nevelő, hanem a túlságosan is felkészült, lehangoló magatartású pedagógus is – akinek nem tartom magam, – lehet autokratikus, nyomasztó, kedvet szegő.

Ülünk a fűben. A vitaindítót mondó fiú dadog néhány mondatot, sejtem, hogy túlságosan sokat nem fog beszélni, hiszen feltehetően életében először kell többek véleményét összegezni, s közben egyéni álláspontot kialakítani. Először csak annyit fogalmaz meg, hogy a szerelem egy érzés, amely nem tart örökké, példaként saját magukra hivatkozik, mert a lányok és fiúk egyaránt váltogatják partnereiket. Inkább kíváncsiak, mintsem szerelmesek. Majd kilyukad a gátlásoknál, mivel több örömet megálmodnak, mint megélnék.

A bevezető elhangzott, s ami legalább ilyen fontos, az előadó fiú végre érzékelte, hogy nagyon bizonytalan, nincs kialakult véleménye, tehát érdeke, hogy beszéljünk a szerelemtől, de nem csak erről. Nagyon örülök, ha valamennyire tudatosul az önismeret hiánya.

A gyerekek történeteket mesélnek, nem általánosítják még a látott – vagy esetleg megélt – tapasztalatokat. Hagyom, hogy kibeszélik magukat. Majd fejből és két kis jegyzetlapról szerelem teoretikusokat – Platontól Freudig – idézek, hogy saját példáikat értelmezzék jeles gondolkodók, egymástól eltérő véleményével. A vita mindjárt kirobban, mert a legegyszerűbb mese is többféleképpen magyarázható; az izgatott beszélgetés másfél óráig tart, miközben újabb történeteket mondanak és én újabb idézeteket, híres gondolatmeneteket ismertetek. Nincs pardon: az igazságot nekik kell keresni. Ha az előbb – az Ady-vers felolvasásával – ellentmondást nem engedve hatni akartam, most azonban min-

den lehetséges ellentmondást kérek, s megbecsülök, úgy kívánok hatni, hogy egyéni véleményemet nem mondom el, legfeljebb a vita végén.

Amikor érzem, hogy az idézetek okozta meglepetés, a gondolkodás izgalma vagy az önkifejezés élvezete lanyhul, mert már magunkat is ismétéljük, s nem hozunk elő új tényeket (vagy a kibeszélés öröme után nincs elég elemző kedv), akkor új és más élményt kell adnom. Ebbe a „csavarásba” a gyerekek látszólag nem szólnak bele, de ez inkább csak látszat, mert ez a taktika, dramaturgiai fogás azt segíti, hogy figyelmük ne ernyedjen el és a dolgokat jobban megértsek.

Az új élmény nem egyéb, mint — a témához kötődő — művészi alkotás megismerése. Általában két-három verset vagy egy rövidebb novellát olvasunk fel, esetleg egy képzőművészeti alkotás reprodukcióját is megnézzük. Ha ma már Ady versekkel kezdtem, ugyanezekkel folytatom, csak most válogatok közöttük; olyanokat keresek, amelyek az előbbi vitát továbblendítik. De mielőtt a verseket meghallgatnánk, öt percig újra hanyatt fekszünk a fűben, becsukjuk a szemünket, akár arra is gondolhatunk, hogy szeretni fognak minket.

A kiválasztott verseket — Léda asszony zsoltáraiból az Új versek kötetből — egymás után kétszer felolvasom, majd — módszerem szerint — kiegészítem. Ez tulajdonképpen abból áll, hogy néhány metaforát visszafordítok a valóságra, a sorok közötti összefüggéseket kibontom; a gyerekek azt érzik, hogy a versből prózaverset — esetleg: novellát — csinálók. Tehát — ha ez kicsit túlzás is — újraköltök, de nem versírással, hanem a magyarázás költői módja, hiszen a versbeli titkokat, az értelmezés-variációkat nem tüntetem el.

A gyerekeket nem nagyon kérem, hogy szólaljanak meg, mert élményeiket alig tudják megfogalmazni, hiszen elsősorban átélnek, átérzik a verseket. Most nekem kell beszélnem helyettük, ezért úgy egészítem ki a Léda zsoltárokat, hogy szövegembe folyton belelopok olyan utalásokat, konkrét történeteket, amelyeket ők meséltek. Folyton rögtönzők, hasonlítókat, a verseket előre nem olvasom újra, mert az elemzés sokkal könnyebb, ha a felolvasás közben magam is új élményeket kapok.

Kicsit szuggerálom a csoportomat, a szemem állandóan arcukat pásztázza, nehogy elkalandozzanak lélemben. Szemmel „fogom” őket. A délelőtti végén, az utolsó órában aztán végképpen jó rendezőnek kell bizonyulnom, mert a színházi előadás a csúcspontjára érkezik. A gyerekek egyre jobban figyelnek, egyre inkább jelen vannak, élményeik egymást erősítik, mert az önismereti vita jól sikerült, mert a versben s a magyarázatban átérték sorsukat. Ha nem is mindenki, ha nem is egyforma intenzitással, de katarzist, csúcspontot éreznek.

Ennek elérésében sok minden segít még: a szokatlan helyzet, a szokatlan magyarázat, a szokatlan stílus. Mindenesetre feljutnak abba a magasságba, ahol a teljességet, a nembeliséget átélnek. De ha eljutottunk ide — ezt érezni kell —: egy lépést se szabad tovább tenni. Még egy szó, vagy egy mondat, ami felesleges, vagy még egy vers, ami már nem ad újat, s összetörik a varázs, a figyelem elszabadul, az élmény megfakul. Tudnom kell hát, hogy hol hagyjam abba a foglalkozást, függetlenül attól, hogy dél van-e már vagy nem; ha netán marad még időnk ebédig, egészen mást kell csinálnunk, így rögtön más helyszínre sietünk, csapot-papot hátrahagyva, derűsen.

Akkor kell elengednem őket, amikor még vágnak a folytatásra. Az érzelmi leigázás

egyik formája lenne ez? Hiszen azt akarom, hogy a vers, a felszabadultság, a katarzis élménye hiányozzon nekik. Arra is törekszem, hogy ki legyenek szolgáltatva nekem, mert csak közvetítéssel juthatnak ilyen élményekhez? Nem hiszem. Nehéz persze határt húzni intenzív hatás és szellemi letámadás között, mindenesetre módszerem akkor lenne leigázás, ha a gyerekeknek nem állna ugyanez módjukban, ha nem olyan lenne a foglalkozás, hogy legalább ennyire hathatnak rám, őszinteségükkel lenyűgözhetnek, öntudattukkal fölém kerekedhetnek. Tudják, nem akarok győztes lenni.

A foglalkozás sikere egyébként nemcsak tőlem függ, mert bármit és bárhogyan mondhatok, ha nem reagálnak, ha nem engedik hogy hassak rájuk, ha nem vállalják a gondolkodást, hiszen minden vita akkor „pörög fel” ha valamelyikük őszinte lesz, és kertelés nélkül önmagát adja. Persze ugyanezt elvárják tőlem. Tehát az is felvethető, hogy kicsit én vagyok kiszolgáltatva nekik, mert zokszó nélkül megtehetik, hogy lélekben és gondolkodásban nem követnek és a varázst lehetetlenné teszik érdektelenséggel, vagy előítéllettel, amire bőven akad példa.

Amikor a délelőtti foglalkozásnak vége, nemcsak én, a többi kiscsoportvezető is átvedlik gyerekké; ha idegen téved be az olvasótáborba, első pillanatra aligha mondja meg, hogy kik a vezetők, hacsak nem abból indul ki, hogy bizonyára „az öregebbek” azok. Ez a másfél-két órás szünet nem olyan, mint az iskolában, ahol a pedagógusok természetesen külön vonulnak a tanári szobába és a gyerekek azt és úgy játszhatják, amit tudnak és amit az iskola megenged.

Mi nem vonulunk félre, egy-két gyerekkel sétálni megyünk, vagy a könyvtárban búvárkodunk a csoporttal, vagy szívesen hagyjuk, hogy focizni csalsanak minket; gyakran úgy is ebédelünk, hogy nincs külön tanári asztal, a gyerekek között ülünk, arról nem is szólva, hogy olyan elő se fordul, hogy az önkiszolgáló ebédlőben a sorban álló diákok elé lépve, soronkívül kérjük ki az ebédet, természetesen a sor végére állunk. Délután kettőig úgy telik el az idő, mintha valóban nagy család lennénk, nagy-család utópia nélkül, mert az egyenjogúság, a kölcsönösség, az együttélés melegsége senkinek sem különös.

Szabályos tanterem, fekete tábla, otromba tanári asztal, kényelmetlen faszékek. A közös foglalkozás helye — jobb híján — a kollégium egyik terme. Ami most következik, az maga lehet a pedagógiai szörnyűség. Ép lélekkel csak az a gyerek viselheti el, aki már felismerte, hogy neki erre szüksége van. Olyan hosszú foglalkozás kezdődik ugyanis, amely terv szerint négy óráig, de a gyakorlatban inkább ötig tart. Szünet nélkül, szuszszánás nélkül. Anélkül, hogy a diákok gyakran közbeszólhathának.

„Annyi” történik, hogy egyszerre öt-hat vezető ül ki a tanári asztalhoz, majd egymást váltva szenvedélyesen beszélni kezdenek; beszélni, mintha nem tudnák abbahagyni, előadni, mintha egyetemen lennének. A szóáradatot időnként csak az oldja, hogy diákat vetítünk, verset olvasunk, lemezjátszót kapcsolunk be. Mi ez a megveszekedett szózuhatag? Miről tárgyalunk ilyen megátalkodottan? Magunkat muatjuk be? Tulajdonképpen azt is. De a foglalkozás lényege az, hogy az emberiség történelmét lóúgrásokkal áttekintjük az ókortól a jövőig. Minden délután egy nagyobb korszakot vázolunk fel, úgy, hogy a szociológus a kor társadalmát, az író a kor közérzetét, s irodalmát, a csillagász a kor természettudományát, a karnagy a kor zenéjét, a képzőművész és az építész a kor művészetét mutatja be; anélkül persze, hogy akárcsak minden fontosabb ténytet vagy műalkotást felsorolnánk.

De eltöröljük a tantárgyak közötti határt, eltöröljük – amennyire csak lehet – a szétszakítotttságot, minden történelmi korszakról a minél nagyobb teljességet kívánjuk felmutatni, a lényegi összefüggéseket: egyén és társadalom, technika és művészet vagy éppen a matematika és zene között, s mint egyéni és közösségi cselekvések eredményét. A minden mindennel összefügg felismerését is tudatosítani akarjuk.

Mi, a vezetők azért élvezzük ezt ennyire, mert magunkban és iskoláinkban nem gondoltuk végig így a történelmet. Eddig elvétele nyílt rá lehetőségünk, hogy az alapösszefüggéseken túl a korokat átfogóan és sokoldalúan vizsgáljuk. Most legalább annyit tanulunk, mint amennyit tanítunk. Az olvasótáborokat érte már olyan „vád” hogy a fiatal értelmiségiek tulajdonképpen ezért szervezik, mert a továbbképzésüket akarják segíteni. Nem egészen erről van szó, de mindenesetre a két-három óra alatt – ha iskolai tempóval mérjük – együttesen legalább húsz-harminc különböző óra anyagát elmondjuk. Ráadásul az ok-okozati viszonyokról, a körülményeken győzedelmeskedő emberről beszélünk; olyasmiről, amit legfeljebb az egyetemen tanítanak, ám ott is felparcellázva, részletekre bontva.

Nemcsak a mérhetetlen anyaggal, hanem az idővel is küszködünk, mert előre meghatároztuk, hogy mindenki maximum húsz-huszonöt percet kap, de a korszak fontosabb jellemzőit, a korról kialakult egyéni víziókat és a jelentősebb tudományos és művészi alkotásokból kiválasztott szemelvényeket ennyi idő alatt bemutatni majdnem lehetetlen. Bármennyire is lendületesen adunk elő, gyakran negyven percre is elfutunk.

A gyerekek már edzettek, nem döbbennek meg, nem háborodnak fel. Kicsit cinkosan fogadják el azt a helyzetet, hogy a táborban egy-egy óra – ha kell – három órán át is tart. A szóözlönre persze nehéz ilyen sokáig és egyfolytában koncentrálni, de ennek az „őrült” vállalkozásnak, megfeszített tempónak is megvan a maga varázsa. A kollégáinkból záporozó új tényekből, s új összefüggésekből néhány nap múlva mi is sokat elfelejtünk, pedig az új információkat agyunkban jobban tudjuk kötni – s ezzel rögzíteni – a régi tényekhez. A táborozók azon sem hökkennek meg, hogy a tantárgyi megközelítést mellőztük, mert az első foglalkozással igazoltuk, hogy a sokoldalú vizsgálattal többet és fontosabbat megtudhatunk a történelemtől.

A gyerekek nem láznak, de azért szenvednek is. Nem dühöngenek, mert a „műsort” élvezik, a módszert elfogadják, s nem haragszanak ránk, mert régen megszerettek minket. Többen nem fogadják el, hogy mindezt tudni kell nekik, ám sokan úgy gondolják, hogy bizonyára érdemes figyelni, ha ennyire nekiveselkedve csináljuk. Jónéhányan a padon könyökölnek, s a széken elnyúlnak, maguk elé merednek, kockákat, vagy figurákat rajzolnak, nehezen viselik a mozdulatlanságot, de néma csend van, meglepően figyelnek, ritkán ficáncolnak, lélekben még azok is itt vannak, akik szorgalmasan rajzolnak. Meggyőződésem, hogy nemcsak az a fontos, mennyit és hogyan mondunk el a korról, mert önmagában magatartásunkkal is hatunk, azzal a megszállottsággal, ahogy egymás szavába vágva – egymást is kritizálva – beszélünk. Azt az igényt bizonyára meggyőzően közvetítjük, hogy bármiről, így a történelemtől is csak átfogóan, sokoldalúan lehet gondolkodni. Az ehhez szükséges tényeket aztán még megtanulhatják a felsőbb iskolákban vagy önszorgalmukból, otthon ülve.

Elnézem magunkat, ahogy hevesen gesztikulálunk. Akkor beszélünk a korról – ma éppen a középkorról – szuggesztíven, ha egyéni tudásunk jóval az átlag felett van. Ha any-

nyi az ismeretünk, hogy kialakult bennünk egy korkép, vízió. Csillagász barátunk, ki talán a legjobb előadó közöttünk, ma közel sem annyira meggyőző, mert a középkorról viszonylag kevés az ismerete, így akaratlanul közvetíti belső bizonytalanságát, amit nem is leplez. Én pedig talán erről a korszakról szónokolok a legnagyobb kedvvel, mert az utóbbi években a magyar középkort kutattam, nagyjából tudom hát, hogy milyen előítéleteket kívánok lerombolni; nem véletlenül kezdem azzal, hogy a középkor minden, csak nem sötét.

Ha az olvasótáborban minden napot egy-egy színházi előadásnak tekintünk, akkor most érkezünk el a második felvonás végére. Ez a történelmi sorozat végül is egy kollektív „tánc” a gyerekek gondolkodásának történelmi megalapozására – és nem utolsósorban önmagunk örömeire. Sokan állítják, hogy az olvasótábor akkor igazán hatásos, ha a vezetők jól érzik magukat s örömmel csinálják, mert ez a derű átszáll a résztvevőkre is. Magam inkább azt mondom, az olvasótábor az a két hét, ahol majdnem úgy élhetünk, ahogy szeretnénk. Reggelente ezért is ébredek pihentebben, pedig a szokottnál jóval kevesebbet alszom. Ebben a közegben kiegyensúlyozott, képességeimet jobban hasznosító ember vagyok.

A harmadik felvonás előtt annyit árulok el – ami valószínűleg eddig is kiderült –, hogy ezek a napok nem azért mások, mert találékonyan manipulálunk, mivel a közös gondolkodás mindnyájunknak valóságos autonómiát és az egyéni s közös teendők kidolgozását kínálja. A másképpen-napok azért lehetnek meghatározók, mert talán néhányan elhatározzák: az olvasótábor után is másképpen élnek, ha nem is nagyon tudják, hogy mit hoz a jövő.

A TÁBORKÖZI KLUBRÓL (Pápay Zsuzsa)

Már nem emlékszem pontosan ki és mikor mondta: csináljunk klubot! Valószínűnek tűnik, hogy az első tábor utolsó napjaiban történt, amikor már nagyon jól összeleplegtünk, amikor kissé furcsának tűnhetett, hogy jövő nyárig nem találkozunk. Mi a gyerekekkel, ők egymással.

Így aztán 1976 szeptemberében megalakultunk. Azt hiszem mi is csak menet közben jöttünk rá, hogy milyen fontos a rendszeres találkozás. Első sorban persze azért, mert jó együtt lenni. (A fiúk minden alkalommal kitörő üdvívalgással üdvözölték egymást, s ez az öröm nemegyszer a beszélgetések idejére is áthúzódott.)

De ennél az „érzelmi funkcionál” is fontosabb volt aztán a klub „értékátmentő” funkciója. Ezen azt értettük, hogy azt a világ- és önszemléletet – amelyet a táborban kezdtünk el kialakítani – ne engedjük elsorvadni, konfliktusaikban – ha volt ilyen – ne hagyjuk egyedül őket.

Hiszen miről is van szó?

A táborban mindig arról beszéltünk, hogy (kis és nagy) világunk megismerhető, hogy közöm van mindenhez, bele lehet és bele kell szólni életem alakításába, de akár egy kabátvásárlásba is.

S gondoljunk bele, nem mindig lehetett egyszerű dolga annak a gyerekeknek, aki az egyenrangú félnek járó szerepet óhajtotta volna otthon is, az iskolában is. A klubban támaszt, erősítést szerettünk volna adni.

Mindezt hogy sikerült megvalósítani? Nem tökéletesen. De kezdjük sorjában.

Az első évben kéthetenként, később rendszertelenebbül, havonta egyszer-kétszer találkoztunk. Kezdetben állandó helyünk a felnőtt könyvtár volt, — majd technikai okok miatt — hol a régi helyünkön, hol a gyermekkönyvtárban, hol a művelődési házban tartottuk a foglalkozásokat. A gyerekek végül egyiket sem érezték magukénak.

Komoly gondot jelentett a mikor kérdése is. A gyerekek hat iskolából jöttek, s a délelőtti, délutáni tanítás nem volt szinkronban, ezért hétköznap nem lehetett klub. Sok iskolában a szombat délután az úttörőmozgalomé; a vasárnap pedig a családé. (Ez utóbbinak persze mi is örültünk.) Így aztán sokan sokszor hiányoztak.

A második év közepén mégis kialakult egy kb. 15 főből álló mag, ők rendszeresen jártak. A többiekkel úgy tartottuk a kapcsolatot, hogy az iskolába járókkal üzentünk, ill. levelet írtam nekik. (Mindig ügyelve, hogy kedélyes érdeklődés legyen hogyléte, elfoglaltsága felől, soha ne legyen számonkérő.) A ritkábban járók azok közül kerültek ki, akik a táborban nem tartoztak a hangadók közé, tehát semmiképpen nem erőltettük megjelenésüket. (Számukra sem a program, sem a társas együttlét nem jelentett igazán nagy vonzerőt.)

Egy-két esetben — a szülőkkel szövetkezve — krimibe illő fordulatokkal nyomoztuk ki a nem-járás okait, így sikerült felderíteni egy személyes összekoccanást, amit azután egy-két hónapos odafigyeléssel megoldottunk.

De nem csak a gyerekekkel, hanem a szülőkkel is leveleztünk. Írtunk a karácsonyi ajándékozások előtt, a könyvesbolttal egyeztetett könyvajánló listát küldtünk, végül is meglepően eredményesnek bizonyult. Írtunk a tábor előtt néhány hónappal, hogy mikorra várható programunk, javasoltuk, hogy üdülésüket — ha lehet — ennek megfelelően tervezzék. Persze azért személyesen is találkoztunk a szülőkkel. Részben véletlenül, hiszen egy városban éltünk, részben szülői értekezleten, amelyet nemcsak a táborban, hanem év közben is megszerveztünk. Előzetesen a helyi szociológiai kör tagjai felkeresték a családokat. Ezeket a tapasztalatokat mondtuk el a mi véleményünkkel együtt. Természetesen a kiscsoportvezetőktől egyenként személyesen is érdeklődhettek. Azt hiszem, a szülőknek sem ártott egy kis „erősítés”, megnyugodhattak, hogy nemcsak saját csemetéjükben érződik némi változás, (ha volt ilyen,) hanem másnak a gyereke is mondja: „ha nekem nem lehet zsebre tenni a kezem, akkor apunak miért lehet?” Ahogy azt az egyik szülő kissé hamiskásan meg is fogalmazta: „ravaszok maguk, tulajdonképpen nem is a gyereket, hanem minket nevelnek.”

Mit csináltunk a foglalkozásokon?

Mint ahogy már írtam, a folyamatosságot nagyon fontosnak tartottuk. Ezért hívtuk meg többször is a kiscsoportok vezetőit. Természetesen ezeket a találkozásokat várták a legjobban a gyerekek. Feladatokat is kaptak tőlünk, ezeket többnyire a következő alkalomra meg is csinálták. (Pl. Bánlaky Pál a szomszédok megfigyelését javasolta, gyakorlatván a megfigyelés módszerét. Varga Csaba közös regényírásra biztatta őket.) Előfor-

dult, hogy nyári programjainkra már a klubban készültünk. Így hívtunk meg több esetben is egy történelemszakos tanárnőt, ezért beszélgettünk már előre a tábor egyik témaköréből „a mi lesz 2000-ben” kérdésről stb.

A pedagógusokat más területen is tudatosan igyekeztünk bekapcsolni, remélve, ha megismerik munkánkat saját kollégáinknak is beszámolnak tapasztalataikról. Így jutottunk el az egyik iskola tornatermébe, ahol egy testnevelő szakos kolléga játékos sportvetélkedőt tartott. Közös zenehallgatást szerveztünk a zeneiskola egyik tanárának segítségével. Pestről meghívtuk azt a fiatal képzőművészt, aki az utolsó táborban végig velünk volt — nem titkolt pedagógiai szándékkal: ismerjék meg előre. Az ő programja: közös festés egy nagy fehér vászonra.

Kirándultunk a Mátrába, jártunk moziba, és természetesen sokat játszottunk. Hol olyat, hogy ki tud jobban tájékozódni a könyvtárban, hol olyat, ki tud jobb karikatúrát, riportot stb. készíteni. És sokat beszélgettünk. Kötetlenül. Magunkról, iskoláról, szülőkről, barátokról.

Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy mindent jól csináltunk. Talán többször jöhettek volna a kiscsoportok vezetői, talán a foglalkozások fegyelme nagyobb lehetett volna. Ezt a táborban azért sikerült megoldani, mert egy-egy csoportban kevesen voltak, és spontán módon kialakult egy természetes önfegyelem. (Itt megszabadulva egy másfajta iskolai kötöttségtől képtelenek voltak átállni egy tábori önfegyelemre, no meg talán túlságosan is örültek egymásnak.) Lehet, hogy a téma sem volt mindig olyan izgalmas, mint a táborban.

VISSZHANG

KÉT VÉLEMÉNY BELÜLRŐL

Zombori Ottó: CSILLAGÁSZAT ÉS MŰVELŐDÉS

A korábbi olvasótáboros tapasztalataim alapján azt a koncepciót alakítottam ki, hogy az ismétlődő táborban – az én csoportomban – a természettudományok alapkérdéseit vitatjuk meg, természetesen a 11–13 éves gyerekek életkori sajátosságainak megfelelően. Magam úgy gondoltam, hogy az első táborban elindulunk az embertől kifelé – tehát sorra vesszük: ember, ország, földgolyó, naprendszer és világegyetem. Szétnézünk a világban és keressük a helyünk. A második évben úgy folytattam a gondolkodást, hogy megint az embertől indultunk el, de most befelé – az anyag rejtelseibe, s újra sorra vizsgáltuk: ember, sejt, molekula, atom, s esetleg az atomon belüli részecskék.

Nemcsak gondolkodtatni, hanem szemléltetni is akartam. Ezért a gyerekek az első évben távcsövet, a másodikban mikroszkópot, a harmadikban újra – már egy nagyobb – távcsövet építettek maguknak. Az optikákat, a tartozékokat az Uránia Csillagvizsgálóban gyártották le nekünk, az alkatrészeket aztán minden gyerek önállóan rakta össze egy közös foglalkozáson. Utána a távcsövekkel mindjárt felnéztünk az égre, a gyerekek harmincöt-szörös nagyításban vizsgálhatták a hold bármelyik kráterét. Tizenkét évesen ugyanolyan örömben részesültek, mint mondjuk Galilei 350 évvel ezelőtt. Ebből is látszik, hogy nem tudtam megtagadni a szakmám.

A harmadik évben megint úgy folytattuk a közös gondolkodást, hogy az ember maradt a középpontban, de most az igazsággal foglalkoztunk. Tehát az a nagy – s gyakran nyomasztó – kérdést kívántuk körbejárni, hogy milyen az ember és a természet viszonya, egyáltalán mi a helyünk a világegyetemben. Csoportomban ezt például úgy vizsgáltuk, hogy mi az ember és a föld, vagy a Naprendszer és harmadik bolygója közötti kapcsolat. Az első táborban gyorsan felfedeztük, a föld veszélyben van – a tényeket nem titkoltam a gyerekek előtt, akik csak úgy lehetnek modern s cselekvő emberek, ha a gondokat – legyenek akár kozmikusak – megosztjuk velük. A harmadik táborban aztán belemerültünk a problémákba, a háborús veszélybe, az energiagondokba, a környezetszennyeződés bajiba, az éhség szörnyűségeibe.

Egyszer éjszakai túrát szerveztem, kimentünk a Mátrafüred melletti Pipis hegy oldalába, hanyattfeküdtünk, egy tisztáson és mindnyájan azonos irányba, felfelé néztünk. Az égbolton kalandoztunk, a Göncöl-szekértől indultunk, a szekér rúdja rámutatott az Arturus csillagra; később megtaláltuk a Skorpiót. Nekem is nagy élmény volt, az éjszaka emléke megragadt bennünk, talán nem rövid időre. Persze kiosztottam mindenkinek egy-egy csillagtérképet is, aminek használatát otthon kellett gyakorolni. Természetes, hogy az éjszakai túra előtt és után nagyon sok beszélgetést, vitát tartottunk, többek kö-

zött a csillagászat kezdeteiről, a naptárreformokról, a rakéta technikájáról, a Naprendszer bemutató diaképes előadást logikai játékokkal folytattuk.

De nem ragadtunk le a csillagászatnál, nem keveset gondolkodtunk a matematikáról, a biológiáról, vagy a földrajzról, de lehetőleg mindig úgy, hogy érzékeljük: az embernek mi szüksége volt és van ezekre a tudományokra.

Az átlagembernek komoly problémát jelent, hogy a fölötte körbeforgó ég azt sugallja: ő egy mozdulatlan földön áll. Ugyanígy nem könnyű megbirkózni azzal az ismerettel, hogy ahol a saját szemével nem lát semmit a fekete égbolton, ott is csillagokat fedezhet fel, ha távcsőbe néz. Ezekkel a problémákkal úgy lehet kiegyezni, hogy az emberiség gondolkodásfejlődésének lépcsőfokait végigjárjuk: átéljük azt a történelmi folyamatot, ahogy az ember megoldotta ezeket a kérdéseket. Nem csoda hát, hogy figyelemmel kísértük a világképek fejlődését, azt a lassú diadalt, ahogy a geocentrikus világkép átváltozott heliocentrikus világképpé.

Volt olyan vita is, amikor Isten léte vagy nem léte került elő. Úgy alakítottuk a programot, mintha egy görög „iskolában” lennénk; sétálva beszélgettünk, aztán leheveredtünk valahova. Egy sétát úgy vezettem, hogy a mátrafüredi templomhoz érünk, és előtte leültünk a parkban, a fűbe. Itt mindenki elővette a füzetét, mert nekem az a módszerem, hogy mindenkivel keiratom a véleményét, mert így nem másolhatja a másikat. Magának kell gondolkodni! A füzetbe aztán bekerültek a saját érzések, amik azt mutatták, hogy a társaság nagyobbik fele azt tartja: „van Isten, csak nem tudom megfogalmazni, mi az”; de a tagadók se nagyon értették, hogy miért nincs. Az olvasótáborban természetes gesztus az őszinteség, így nem lepett meg, hogy leírták belső érzéseiket, ahogy az sem volt szokatlan, hogy saját álláspontomat kifejtettem, a természettudományos gondolkodást, a világnézeti nevelés szolgálatába állítottam; de nem úgy tettem, hogy abszolút bizonyosság Isten nem léte, „csak” felsorakoztattam a természettudomány érveit: — a döntést mindenkinek, a gyerekeknek is magának kell meghoznia.

A kiscsoportom — bármennyire is csillagász vezette — elfogadta, hogy az emberi kultúrát egységnek tekintsük, a kérdésekre nem pusztán a természettudomány érveivel feleltünk, hanem például lemezeket hallgattunk, verseket elemeztünk, aztán a nemzeti tudattal foglalkoztunk, vagy — amit én igen fontosnak tartok — a párhuzamokról, az ember érzelmi életéről, a szexuális magatartásokról beszélgettünk. A harmadik évben új módszert találtunk a táborban, amit én igen csak díjazok, mert ez a forma optimálisan kihasználja a kiscsoportvezetők tudását, és viszonylag a legteljesebben érzékelteti a történelmet, ami egyúttal mindig sziszifuszi küzdelem a nagyobb ismeretért. Az emberiség kultúrájából kiemeltük a jelentős korszakokat, és minden alkalommal egy-egy nagyobb kort próbáltunk megfejteni. Nekem jutott a matematika, fizika, csillagászat; egy-egy szóval a természettudományok története.

Nemcsak a tantárgyi felparcellázást szüntettük meg, sőt nemcsak az összetartozó tantárgyakat — mondjuk a fizikát és matematikát vagy az irodalmat és zenét, — vizsgáltuk egységben, hanem a teljes korszakot, a gazdaságtól az iparművészetig. Megpróbáltuk a gyerekeknek érzékeltetni, hogy minden korszak legjobbjai hogyan törekedtek a lehetséges újra. Mi meg gyakran egymás szavába vágunk, hogy minél több összefüggést felvillantunk. A tábor tagjai láthatták, most tulajdonképpen hat ember birkózik, hogy az adott

kor és a korok folyamatát felrajzolja. A gondokat nemcsak feldobtuk, hanem fel is kínáltuk nekik, hiszen nem egy probléma megoldása a jövőre, és így rájuk vár. Talán közülük is kiemelkedik egy Einstein vagy egy Bartók. Még az is lehet, hogy éppen valamelyikük lép ki elsőként a Marsra vagy ki tudja hova.

Évente mindegyik kiscsoport bemutatott egy-egy színjátékot, versdramatizálást, groteszk játékot vagy szociográfiát. A csoportvezető szerepe, nem pusztán annyi, hogy rendezzen – mert ehhez is érteni kell! –, hanem az is, hogy minden csoporttagnak megfelelő szerepet kínáljon. Persze nem egyszer előfordult, hogy a csoportvezetők is beálltak, Bánlaky Pál például előszeretettel alakított szekeret. Ha esetleg valakinek nem jutott néhány mondatos szerep sem, akkor sem maradt ki az örömből, mert valamilyen tárgyat vagy mást – tengert, útjelző táblát, bölcsességet stb. – kellett megszemélyesítenie. Azt nem engedtük meg, hogy valaki feleslegesnek érezze magát.

A harmadik táborban csoportommal nem hagyományos színjátszást kíséreltünk meg. Hoztam magammal egy válogatást, amelyben csillagokról szóló verseket találtunk. A könyvet odaadtam a gyerekeknek, hogy mindenki olvassa el, és válasszon ki magának egy olyan művet, amelyet közel érez magához, és szívesen mondana el. A következő nap pedig kétszáz diát vetítettem le nekik, olyan természettudományos diákat, amelyek között egysejtűek, csillagok éppenúgy voltak, mint egy embriónak vagy az atomrobbanásnak a fényképe. A vetítést aztán megismételtük, mert a gyerekek az előzőleg kiválasztott vershez most megfelelő – vagy éppen kontrapontozó – diákat kerestek. De ezzel még nem fejezték be az előadás tervezését, a harmadik napon zenét hallgattak, klasszikus zenekari muzsikát éppúgy, mint sikeres beatszámokat, például a híres Oxigént. A gyerekek végül Bach D-dur szvitje mellett döntöttek, ezt érezték a legösszetartozóbbnak a versekkel és diákkal. Most már csak az maradt hátra, hogy a tábor utolsó estjéig mindenki megtanulja a szövegét.

Az utolsó este a szülőket láttuk vendégül, előttük játszottuk el a színjátékokat. Először Ordasi Péter csoportja lépett a színpadot helyettesítő tanterem padlójára. Vörösmarty Csongor és Tündéjéből adtak elő részleteket, a gyerekek különösen az ördögök szerepét élvezték. A másik bemutatónál már érezni lehetett, hogy a darabok egymásra építenek. Varga Csaba csoportja előzőleg megfogalmazta, hogy milyennek találják jelenünet. Vádolták az iskola fogyatékosságait, a lakótelepek unalmát, a marakodásból álló családi életet, a csalfa szeretést stb. Mindezzel jelezték, hogy ők másképpen akarnak élni. Ezekből a gondolatokból a színjátékot a gyerekek állították össze, majd mozgáskombinációkat rögtönöztek. Egy fiatal magyar zeneszerző, Dobos László elektronikus zenéjére vonaglottak, dobálták magukat, és mondták-mondták a szociográfia felszólító mondatait.

Az estet a mi csoportunk előadása zárta, amely kicsit elvontan ugyan, de érzelmgazdagon összegezte a három játék mondanivalóját. Azt, hogy mi a világmindenség, a föld és az ember gondja. A színes diák, a meggyőző versek, Bach zenéje és a gyerekek őszintesége katartikus élményt adtak. Nem számítottunk arra, hogy műsorunk szinte sokkolja a közönséget, ráadásul a felfokozott légkörben az egyik kislány – éppen az utolsó verset – el-elcsukló hangon mondta el. Ezt nem nagyon lehetett megjátszani, ennek így kellett történni, ha utólag kicsit szégyellte is.

Mit vártam az olvasótábortól? Abból indultam ki, hogy minden ember a maga útját szeretné járni, ám a járt utat szívesen elhagyja járatlanért, persze iránytűt visz magával, ha nem akar eltévedni. A mi táborunk gyerekei is iránytűt kaptak a kezükbe: a világ, a társadalom, a vallás, az erkölcs, s nem utolsósorban az ember és így önmaguk megismeréséhez. Az iránytűk a kiscsoportvezetők voltak, nagyszerű és sokrétű elképzeléssel.

Mi volt az én szerepem? Ez mindig bizonytalannak tűnt, pedig a könyvtárak az elsők között vannak, akik az olvasótábort támogatják. Hogy mégse maradjak ki a földi jóból a gazdasági ügyintézészt osztották rám. Sport nyelven szólva: a söprögető szerepet, pedig nem ehhez volt a legnagyobb kedvem. Az ügy annyira érdekelt, hogy még így is vállaltam. Ennek ellenére természetesen figyeltem és tanultam.

Mi az eredmény három év után? Az iránytű csak a továbbhaladás irányát mutatja. Az útra – mindenkinek magának kell rátalálnia. A három év bőségesen elegendő ahhoz, hogy az ember az iránytű használatát megtanulja.

A kiscsoportvezetők foglalkozásai – emelt szinten – nem mindig találkoztak a gyerekek érdeklődésével, akik többször nem úgy vették a lapot, ahogy a csoportvezetők osztották. Ezt a vezetők is érezték, s szociológiai magyarázatot kerestek, amiket nem tartottam igaznak. Bár az önképzés magasiskoláját mutatták be, miközben számot adtak arról, hogy az önképzéssel milyen magas fokra lehet eljutni.

Természetesen most csak az árnyékos oldalról beszéltem, pedig több volt a fény, de úgy érzem: ilyen felkészültséggel ki lehetett volna kerülni a hibákat. A csoportvezetők a tábort a gyerekeknek csinálták, ezért reggeltől estig gyerekfővel kellett volna gondolkodniuk.

Ami nagyon tetszett, a csoportvezetők tudták, hogy a gyerekek mit – segítséget, megértést, együttérzést – várnak tőlük. S nem úgy kezelték a táborozókat, mint gyerekeket, hanem mint ifjú embereket. Az építő szándék tehát nem hiányzott, csak az alap nem készült el, amire építeni lehet. Például a fegyelemre is gondolok, hiszen játszani se lehet fegyelem nélkül.

De akárhogyan is vesézem a dolgot, ezzel a hozzáállással és szeretettel a csoportvezetők mégis megcsinálták az olvasótábor történelmét. Csak arra vigyázzanak, ha emelt szinten dolgoznak, emelt szintű emberkéket kérjenek.

HÁRMAS TÜKÖR

– BESZÉLGETÉS ÖT GYEREKKEL, SZÜLEIKKEL ÉS TANÁRAIKKAL – (Összeállította: Bánlaky Pál)

A táborról alkotott vélemények sorában meg kell szólalniuk a legilletékesebbeknek is. A táborlakóknak és az őket legközelebből ismerő szüleiknek és tanáraiknak (osztályfőnökeiknek).

Véleményüket a gyöngyösi Művelődési Központ szociológia szakköre tegjainak segítségével tolmácsoljuk. Ők vállalkoztak arra, hogy felkeresnek 10–12 gyereket, azok szü-

leit és osztályfőnökeiket, s interjút készítenek velük mátrafüredi élményeikről és arról, mi-
ben látják a táborok hatását. Öt beszélgetés-sorozatból közöljük a legfontosabb, legjellem-
zőbb részleteket. Akik az interjúkat készítették: BOTH Györgyi, CSAPO Márta, FARKAS
Balázs, KORMOS Anikó és SOMLAI Edit.

Az interjúkat – természetesen a szükséges rövidítésekkel és stiláris javításokkal –
meghagyjuk abban a formában, ahogyan azokat a szakkör tagjai leírták. Meghagyjuk a kri-
tikai megjegyzéseket is, és azokat az ellentmondásokat is, amelyek esetenként a gyerek, a
szülő, és a pedagógus értékelései között vannak. Úgy gondoljuk, így teljes a kép.

A szövegekben gyakran találkozunk név szerinti utalásokkal (Pali, Csaba, Ottó,
Péter, Pista, Laci). Az eddigi fejezetek alapján nem lehet meglepő, hogy ezek a könnyed-
bizalmas megjelölések a tábor vezetőit, (sorrendben: Bánlaky Pált, Varga Csabát,
Zombori Ottót, Ordasi Péter, Steiner Istvánt s Szlauko Lászlót) jelentik. Ezt sem változ-
tattuk meg; valamiképpen a tábor lényegéhez tartozik.

I. Tóth Tamás:

Tamás nagyon jól érezte magát az olvasótáborban, legemlékezetesebbnek az első tá-
bort tartja, mert akkor még minden új, s érdekes volt, a vezetőket is akkor kezdték meg-
ismerni. Szokatlannak érezte a tábor rendjét és rengeteg új ismeretet kellett befogadniuk.
Az első év volt a legfárasztóbb is, de a harmadikban már nagyon jól bírták. Ennek az is
oka, hogy először sokáig fennmaradtak, alvás helyett még bolondoztak egy kicsit, de az
utolsó évben már tudták, hogy másnap álmosak lesznek, ha lefekvés után nem alszanak
el rögtön.

A három tábor programjából a bírósági tárgyalás, a csillagnézés, a távcsőkészítés, a
két történész előadása, az utolsó színdarab, Csabának a jövőről szóló fejtegetései, a közös
éneklés és több kiscsoportos foglalkozás tetszett a legjobban. Az első két évben Pali kis-
csoportjában volt, a harmadik évben is hozzá akart menni, de Csabához osztották be. A
kiscsoportos foglalkozásokat azért kedvelte jobban, mert kevesebben voltak, a figyelme
nem kalandozott el, jobban érdekelte a beszélgetések témája, s a foglalkozások vezetőit
nagyon szerette. Csaba előadásmódja jobban megragadta, mert közvetlenebb volt, barát-
ságosabb, sokat mosolygott és viccelődött is. Amit Csaba mondott, az mindig nagyon
érdekes volt, pedig ugyancsak megoldgoztatta a csoportot, verseket elemeztek, Ady
Endrétől például a Hortobágy poétáját szerette meg. Azóta más verseket is könnyebben
megért. Mindent összevetve azonban úgy érzi, hogy Palit szereti a legjobban, mert őt meg-
szokta.

Tamásnak kedvenc tantárgya a történelem és a földrajz. Pali sok ilyesmiről beszélt a
csoportban, így amikor az iskolában ilyen anyagot tanultak, mindig eszébe jutott, amit
erről a táborban hallott. A csillagászat hozta neki a legtöbb új ismeretet. Azóta többet
tanulja a matematikát és fizikát, s sok csillagászati könyvet elolvasott. Ekkor határozta
el, hogy most már nem a történelemmel, hanem a csillagászzal kezd el behatóbban is-
merkedni. A színdarabok közül az utolsó tetszett neki, mert ezt maguk írták Csaba írá-
nyításával. Most is pontosan emlékszik a szövegére, amit ő mondott el a darabban.

A táborban nemcsak az volt jó, hogy sok újat hallott, hanem az is, hogy egészen
más volt a hangulata. A vezetők mindig kikérték a véleményüket, rendszeren beszéltek vel-

lük, ahogy a felnőttek szoktak egymással. Először a tegeződés is szokatlannak tűnt, de aztán nem tudták másképp elképzelni. A tábor állandó vezetőit mind megszerette, Ordasi Péter például sok dalra, táncra tanította meg őket, pedig eddig a zenét egyáltalán nem kedvelte. Ottónak az előadói stílusát élvezte nagyon.

Nagy változást az olvasótábor nem hozott az életében, de Csabával folytatott beszélgetések kialakítottak benne egy élettervet. Szeretne boldogan élni, jó családba kerülni, ahol nincs válás és veszekedés, hol törődnek a gyerekekkel, segítenek nekik, ha valamilyen problémájuk van, s megtanítják őket arra, hogy hogyan kell helyesen élni. Édesanyjával azóta jobban „mer” vitatkozni.

Az iskolában nem változott meg. A tanárok nemigen kérik ki a véleményüket és ő sem mondja el, legfeljebb osztálytársainak. Szabadidejében sokat olvas, főleg krimiket, ismeretterjesztő és csillagászati könyveket.

Édesanyja véleménye:

Sajnos nem sok ereje jut arra, hogy Tamás tanulását segítse, így örült neki, hogy fia eljutott a táborba. Tamás édesapja meghalt, négy gyereket hagyott maga után. Édesanyjának így nincs ideje foglalkozni vele, a füzeteit sem nézi meg senki. Amit Tamás eddig elért azt csak magának köszönheti. A táborról rengeteget mesélt, jól érezte magát, sokat jelentett neki, többet látott és hallott.

Tamás most van abban a korban, amikor sokat változik. Mindig szófogadó, csendes gyerek volt, az iskolában sincs probléma vele. Az utóbbi időben viszont többet felel, nagyobb lett a szája. „Úgy gondolja, neki joga van hozzá, mert ő ember. Mindennek keresi az ellenkezőjét, amire én nem vagyok kíváncsi.”

Érdeklődési köre nem módosult nagyon, bár több minden izgatja. Nagyon sokat olvas, televíziót is gyakran néz, ha a rádióban meghall egy ismerős zenét, akkor rögtön mondja, hogy ezt a táborban is hallotta. Valószínűleg az olvasótábornak köszönhető, hogy sokkal kitartóbb lett. Azelőtt bele-belekapott mindenbe, most megmarad egy mellett. Erre jó példa a birkózás, korábban mást is megpróbált, de most már két éve rendszeresen ezt csinálja.

A táborban végül is sokat tanult, ezért úgy érzi, hogy okosabb mindenkinél, de majd letörik a szarvát. Szeretném, ha továbbtanulna, azután csak elmegy valahova – jó helyre – dolgozni.

Osztályfőnöke mondja:

„Konkrét véleményem nincs a táborról, mert nem ismerem a programját. Tamás nem beszélt róla magától, én állítottam fel, hogy mesélje el. Annyi bizonyos, hogy jól érezte magát, s nagyon tetszett neki. Bizonyítványán nem látszik meg, de személyisége változott. Tájékozottabb, magabiztosabb. Az a baj nála, hogy csak azokat a tantárgyakat tanulja, amiket szeret, és amik érdeklik. Bár ezekből elég jól áll, a többit azonban elhanyagolja. Még csak a tanév elején vagyunk, ám Tamás nagyon ráhajtott. A tanárokkal ugyanolyan tisztelettudó, mint eddig, senki nem panaszodik rá.”

II. Szabó Attila:

Mindegyik tábor nagy élményt jelentett Attilának. Először Csaba, a második évben Pali, majd Ottó csoportjába került. A programok jól megragadtak emlékezetében, különösen a csillagászati foglalkozások. Az a bírósági tárgyalás, ahol Kossuth és Széchenyi vitája volt, nagyon hasznára vált, mert a két történelmi személyiséget jobban megismerte és Széchenyiről változott a véleménye.

Az első évben az egy iskolából valók jobban összetartottak, másokkal nem melegedtek még annyira össze, ezért nem volt olyan jó a hangulat. Mátrafüreden nagyon jó barátot szerzett magának; Ákost, akit azért szeretett meg, mert: „sokkal többet tud, mint a többi srác, s rendesebb is.”

Attila a reáltárgyakhoz vonzódik, a matematikához, s főleg a fizikához. Ez is az oka annak, hogy a harmadik évben érezte legjobban magát, mert ekkor foglalkoztak ilyen témákkal. A kiscsoportvezetőhöz is jobban vonzódott. „Ottó teljesen át tudta élni azt, amit mondott; Csaba és Pali tudományosabban beszéltek”. A programok elég zsúfoltak voltak, de azért tudott rájuk figyelni.

Az utolsó nyár öröméhez hozzájárult, hogy a táborban ott volt Laci, aki megmutatta a bőr megmunkálásának egy-két fortélyát. Attila egyébként is nagyon szeret barkácsolni, modellező klubba jár.

A vezetőkről így beszél: „A tábor hangulata nagyon jó volt, a vezetőket tegeztük, így sokkal szabadabb volt a légkör. A magázás azért rosszabb, mert akkor nem lehet olyan meghitten beszélgetni. A vezetők mindegyike tájékozott, nagy tudású, ezért tiszteltük őket.”

Attila úgy találja, hogy az iskolában nem lehet ilyen viszony, mert a tegezéstől a tanárok megsértődnének, tiszteletlenségnek tartanák. Akik olvasótáborban jártak, tájékozottabbak a többiekénél, de sok tanár nem fogadja el, amit ők mondanak, mert csak a tanönyvhöz ragaszkodnak. Azt érzi, hogy bár meghallgatják, de nem figyelnek rá.

Gimnáziumba szeretne menni, egyelőre azonban még nem tudja, hogy melyik szakmát válassza; mindenesetre sok mindennel szeretne foglalkozni.

Édesapja szerint:

A beszélgetés elején kitűnt, hogy édesapját nagyon foglalkoztatja a fia élete, s tájékozott az olvasótáborról is. Gyerekével jó viszony van, mindent megbeszélnek.

„Nagyon nehéz arról beszélni, mi volt a tábor hatása, vagy mi az, ami a tábornak tudható be. Az bizonyos, a táborban rengeteget tanult, s több minden érdekelt. Attila régebben is komoly fiú volt, de magába húzódott, barátja kevés akadt. Egyidőben nagyon nyugtalanított minket, hogy egy fiú se jött fel hozzá, s ő sem ment senkihez. Ekkor leültem vele beszélgetni, s fiam szavaiból bizonytalanság, féltékenység áradt. Nem tudtam neki segíteni.

Ekkor indult a tábor, kezdett feloldódni, s harmadik évben már határozottan látszott a változás. Többet barátkozik, s osztályfőnöke is mondta, hogy társai hallgatnak rá, kikérik a véleményét. Egyszer az őrükben leváltották az őrvezetőt, mert az a pedagógusnapra önkényesen drága ajándékokat vásárolt, s a pénzt be akarta hajtani a gyerekektől. A srácoknak ez nem tetszett, veszekedtek vele. A fiú nagyon kiborult, s az egyik este be-

állított hozzánk. „A Szabóhoz jöttem, hogy tanácsot adjon, mert ő a legkomolyabb és meg meri mondani a véleményét.”

Fiam aztán ugyanolyan bátran és őszintén elmondta a gondolatait, mint amikor velem beszél. Bárcsak én is meg merném azt mondani, ami nem tetszik.

Az olvasótábornak, azt hiszem, nagyon sok köze van ehhez. Bátorságot öntött beléjük. Biztonságérzetük lett.

Attila sokat olvas, főleg műszaki könyveket, csillagászáttal is foglalkozik rendszeresen. A tábor nagyon kitágította horizontját. A zenét most szívesen hallgatja, pedig eddig nem tudtam rávenni, s a történelem is jobban érdekli. A tábori jegyzeteket gyakran előveszi és olvasgatja. Én magam is sokat tanultam tőle, igazán sajnálom, hogy én nem kerülhettem be egy ilyen olvasótáborba.”

Az osztályfőnök véleménye:

„Attila élénk érdeklődésű, fogékony fiú, az utolsó két évben nyílt ki, azelőtt zárkózottabb volt. Most határozottabb, társai vezetőnek tekintik, holott nem kifejezetten vezető típus, de rögtön hozzá fordulnak, ha valamit nem tudnak.

A tábor segíthetett ebben, és ízlése is választékosabb lett. A sok pozitív érték mellett nem értek egyet a tábor egy-két programjával. A kollégiumban – a táborral egy időben – pedagógusok nyaraltak, akik nem tudtak tőlük pihenni. Ők számoltak be mindenről, mert én nem mentem fel. Tőlük tudom, hogy a gyerekek akkor feküdtek le, amikor akartak és túl nagy volt a szabadság. Egy ilyen korú gyerek még nem tud élni a szabadsággal. Volt egy olyan jelszó, hogy mindenki azt csinál, amit akar. Ezt nem tudom megérteni.”

(A szerk. megjegyzése: A könyvből eddig világosan kiderült, legalábbis reméljük, hogy szó se volt arról, hogy a gyerekek akkor feküdtek le, amikor akartak. Arról aztán végképpen nem volt szó, hogy azt csinálták, amit akartak. A nyaraló pedagógusokat nyilván az vezette félre, hogy a táborban valóban nem volt katonai fegyelem, hiányzott a drill...)

„Azt sem értem, hogy a vezetők miért tegeződtek. Én a diákjaimmal magázódom, és mégis mindent elmondanak nekem. Őszinték is. Hogy jön ahhoz, egy 14 éves gyerek, hogy letegezzen 30 éves felnőtteket. Ez a viszony könnyen vezet szemtelenséghez, pajtáskodáshoz. Nem tudom hát, mi a célja ennek? Jó viszonyt magázással is el lehet érni.

A vezetők valóban kitűnőek lehetnek, és sokat nyújtottak a gyerekeknek, de ennyi idő alatt nem érhettek el lényeges változást. Annak a gyerekeknek többet adhattak, aki mindezt otthon nem kapja meg. A diákoknak is nagyon tetszett a tábor, de hát ilyen vezetőkkel könnyű két hétig klassz programot csinálni. Próbálnák meg az iskolában. Tehát nehogy azt higgye bárki, hogy a táborról nem jó a véleményem, hiszen Attila is rengeteget fejlődött, csak egy-két dologgal nem értek egyet.”

III. Mészáros Sándor

Mosolyogva, örömmel fogad, egymás után szedi elő emlékeit a táborról: névsor, címek, távcsövek, bőrfonat ... Sok mindenre emlékszik; kérdéseimre megfontoltan, komolyan válaszol.

A tábort nagyon szerette. Jó társaság volt, jó vezetők. A kedvenc: Csaba. Véleményei okosak és kritikusak. Érdekesen jellemzi a három tábort: „Az első volt a legérdekeesebb, a második csak érdekes volt, a harmadik már megszokott.” Legnagyobb élményei az éjszakai csillagnéző kirándulás, Piskés-tetői látogatás, a Planetárium és a tábortűzek. Ezek között nem tud sorrendet felállítani.

A kiscsoport-foglalkozásokról az a véleménye, hogy azok között „unalmas nem volt”. Sok újat hallottak, és a „táborban minden jobban ragad”. Élvezte a tárgyformáló foglalkozásokat is, főleg azt, hogy nem volt kötöttség. A vezetők csak elindították őket, segítettek ha kellett, de teljesen rájuk bízta, hogy mit rajzolnak, készítenek a bőrből.

Sándor úgy véli, hogy nem voltak „elengedve” a táborban „pont jó volt”. Amivel nem volt megelégedve, az a táborlakók sivelkedése: „Volt aki mindent félvállról vett.” A gyerekek-vezetők kapcsolata talán még jobb volt, mint a gyerekek-gyerekeké: „A vezetőknek olyat is elmondtunk, amit haveroknak nem”. Végeredményben „jó lenne még találkozni, mert olyan jól összeszoktunk.”

A táborok hatására vitatkozóbb lett. Osztálytársai is írgylik a sok érdekes dologért, amiben része volt; azokat a tárgyakat el szokta vinni az iskolába, amiket a táborban csináltak.

Életprogramja még nincs, de igénye van rá. A táborban Csaba egyik előadása után kezdett el gondolkodni ilyesmiről. „Valahogy úgy lenne jó mindig, mint a táborban.”

– Tudsz már arról valamit, hogy hogyan kellene élni? Hogyan lenne érdemes?

„Nem tudom, ... De talán úgy, mint Paliék...”

(A szülők véleményét nem tudjuk idézni. Sándor szülei elváltak; legtöbbet nagyszüleinél tartózkodik. Nevelőapja nem nagyon sokat tudott mondani, nagyszüleit nem tudtuk felkeresni.)

Az osztályfőnök véleménye:

Csak a 6. osztály félévétől Sándor osztályfőnöke, így nem látja egészében a fejlődést. Egyébként is nehéz mérni: Sándor alapvetően értelmes gyerek, sok mindenre van belső igénye. A tábor nála irányító szerepet tölthetett be. Talán ide tartozik a gondolatközlési készség, (vitakedv), az aktivitás fejlődése is.

Sándorban van némi visszánúzóds; valószínűleg családi helyzete miatt. Az utóbbi időben – talán ez is a tábor hatása, bátrabb lett, de ez soha nem csap át szemtelenségbe.

A tábor a tananyagban kívüli ismeretekből sokat adott. Hasznosak az olvasótáborok, nagy szerepük van a gyerekek hosszútávú irányításában. Talán érdemes lenne azonos érdeklődésen alapuló (természettudományos – humán) táborokat is szervezni. Az olvasótáborok az iskolánál bizonyos szempontból nagyobb lehetőségekkel rendelkeznek: lazábbak, több oldalról lehet egy-egy kérdést megközelíteni, ezzel elősegítik a komplex tudás kialakulását.

IV. Marton Zoltán

Az első tábor lényegében az ismerkedést jelentette, ismerkedést „Paliékkal”, bepillantást egy új világba, ahol eddig nem járt. Ebből az évből a távcsőépítésre és a kirándulásra gondol vissza a legszívesebben.

A második táborban a legnagyobb élményt a bírósági tárgyalás adta, ami a szóra-
kozáson kívül új ismereteket nyújtott. Ezeket a történelemórán jól fel tudja használni.

A színdarab is valami különlegeset adott, addig soha nem élvezte az ilyen szereplést.
A színjátszás közben mindig új tulajdonságokat fedezett fel magában is, társaiban is.

Idén „borzasztó érdekesek” voltak az előadások. „Ottónak köszönhetjük, hogy
megismerkedtünk egy távoli világgal, a bolygókkal, a Nappal. Földrajzórán mi mondtuk,
a legokosabbakat”.

Nagyon örült, hogy minden táborban más kiscsoportba került, így jobban megis-
merte Csabát, Palit és Pétert, de nem tudott választani, melyikük volt számára az érdeke-
sebb, melyik adott többet. A kiscsoportos foglalkozásokról: „Hiába, hogy másfél órán át
oda kellett figyelni, nagyon megérte, mindig újat, klasszakat hallottam.”

Nem voltak azonban igazán jók azok a programok, amikor az egész tábornak tartot-
tak előadást, mert nagyon sokan voltak, és nem lehetett úgy odafigyelni.

Tetszett az „akármí-akármí”, mert ott kritikusan megbeszéltek mindent, és egy ki-
csit önkontroll is volt.

A tegeződés lehetővé tette a teljes közvetlenséget. Olyan kérdéseket is megkérdéz-
hettek, amiket a szüleiktől soha nem jutott volna eszükbe, vagy legalábbis nem mertek
volna. A másik dolog, hogy így vidám, baráti kapcsolat alakult ki a gyerekek és a náluk
idősebb felnőttek között. „Ők soha nem éreztettek felsőbbiséget, mint gyakran más
felnőttek.”

Örsvezetői munkámban is sokat segített a tábor. Könnyebben, hamarabb megtalál-
tam a hangot az őrs tagjaival. Magamra találtam az őrsben is.

Zoli úgy érzi, hogy jobban hozzá tud szólni mindenhez és vidám természete ellenére
is komolyabban el tud gondolkodni dolgokon. Mindenre kíváncsi, mindennel szeretne
megismerkedni.

Édesanyja mondja:

Zoli a három év alatt nagyon sokat változott, a természetes fejlődésen túlmenően is.
Sokkal többet olvas, bátrabb, őszintébb, nyíltabb. A családi problémákat mindig közösen
beszélik meg, Zoli és a bátyja el is várják, hogy megkérdézzék a véleményüket. Néha nagy-
szájú, visszabeszél, de nem illetlenül. Szélesebb a látóköre, gyakran kijavítja a szüleit is, ha
úgy gondolja, nem jó, amit mondanak.

Annak, hogy a táborban ilyen közvetlen légkör alakult ki, nagyon örültek. Azóta
ittthon is sokkal bátrabban mer kérdezni.

Véleménye szerint több ilyen tábort kellene szervezni, nagyon hasznos: „Feltárja
azok előtt a gyerekek előtt a tudás kapuját, akiket otthon fáradt bányászok, esztorgályo-
sok nevelnek a maguk módján.”

A táborvezetőkről: „Nagyon nagy dolog, amit műveltek. Saját magukat adták, és ezzel
arra tanították a rájuk bízott gyerekeket, hogy ők is valahogy így csinálják.”

Osztályfőnöke véleménye:

Keveset tud az olvasótáborokról. Minden év elején a többi gyerekkel együtt Zolit is
megkérdézi, hogy hol volt a nyáron, mi volt a táborban. Ezen túlmenően nem nagyon tá-

jékozódott még. A Zoli személyiségében tapasztalható változásokat a természetes, életkorral járó alakulásnak tartja.

V. Bélteki Edit

(Ez az interjú már formájában is különbözik az eddigiektől. Készítői szabályos párbeszédként jegyezték le; meghagytuk ilyennek, mert a beszélgetés hangulatából is érzékeltet valamennyit.)

- Beszélj nekünk a kiscsoportos foglalkozásról.
- Idén a foglalkozások szerves része volt a műsorra való készülés is, közben időnként beszélgettünk a csillagászatról is. (Zombori Ottó csoportjában volt.)
- Hogyan tetszett a színjátszás.
- Nagyon érdekes volt a mi műsorunk. Nekem egy jó sztorim fűződik hozzá. Közvetlenül a szereplés előtt rosszul éreztem magam, így versmondás közben sírtam. Úgy tűnt, hogy a vers hatott meg, ezért előadás után alig győztem a gratulációkat fogadni.
- Volt az „akárm-akárm”. Mi erről a véleményed?
- Ez nagyon jó volt. Kitaláltunk egy témát, és arról elkezdünk beszélgetni, valamint a tábor másnapi programját vitattuk meg.
- Minden táborban a takarodó után egy ideig zajlik még az élet. Nálatok is volt ilyen?
- Természetesen. Azonban mi is legálisan „bontottuk meg” a tábor rendjét. Úgy csináltuk, hogy megkértük valamelyik előadónkat – a mi szobánk idén legtöbbször Pistát – hogy „altasson el” bennünket. Ez abból állt, hogy egy-egy népszerű témát feldobtunk, és arról addig társalogtunk, amíg mindenkit el nem nyomott az álom. Ilyen téma volt például Pista élete, a világ gyermekeinek jövője, a szexuális problémák...
- Melyik volt a legizgalmasabb?
- A szex. Talán azért, mert csak lányok voltunk a szobában, s mert ha kevesen vagyunk, akkor mindenki szóhoz jut.
- Milyen volt a tábor légköre?
- Mint tudjátok, tegeztük az előadókat. Ha valakit tegezünk, annak sokkal öszintébben megmondunk mindent.
- Melyek voltak azok a programok, amelyek nagy élményt jelentettek neked?
- Soha nem felejttem el az egynapos kirándulást. Olyan helyekre vittek el, ahol még sohasem voltam. Vezetőink pontosan, érdekesen el tudták mondani a látnivalókat. A másik felejthetetlen program a bírósági tárgyalás volt. Témája Kossuth és Széchenyi vitája. Előtte egy történész tartott előadást, majd elmélgedésünket a könyvtárban folytattuk. Utána mindenki maga döntötte el, hogy melyik oldalra álljon. A végeredmény döntetlen lett. Én még most sem értem, hogy miért, de meg sem tudták magyarázni, mert manapság is vitatkoznak, hogy melyiknek van igaza, de nem tudják eldönteni.
- Változott-e anyukáddal a kapcsolat a tábor után?
- Talán annyi módosulás történt, hogy a családi légkörről beszélgettünk a táborban és közben rájöttünk, hogy a szülőkkel közvetlennek kell lenni, tehát nem olyannak, mint egy távol álló személlyel.
- Az iskolában tudod-e hasznát venni a táborban tanultaknak?

– Úgy érzem, műveltebb lettem egy fokkal a többieknél. Például tanultunk a földrajzórán a csillagokról, én már azt tudtam. Tavaly magyarból segített sokat. Az úttörő mozgalomban is pozitív hatása volt. Tavaly elhatároztam, hogy nem leszek tovább őrvezető. A tábor után új erőt éreztem magamban, mert beszéltek nekünk a közösségekről, s megemlítették, hogy úttörőként is tevékenykedni kell. Az új mozgalmi év elején másként döntöttem: továbbra is vállalom az őr vezetését, attól függetlenül, hogy ez elég nehéz feladat.

– A tábor hatására alakult-e ki valamilyen életprogramod?

– Igen. Most már tudom, hogy mi az életcélom. A vegyipari szakközép után főiskola, majd férjhez megyek, vagy hasonló ...

– Mi a véleményed a három táborról?

– Az első két évben nagyon jó volt. Kisebbség voltunk és minden új volt. A harmadikban talán az volt a rossz, hogy össze volt zsúfolva a program. Ettől függetlenül mind a három évben jól éreztem magam.

Az édesanya:

– Három év után hogyan látja gyermekén a hatást?

– Editnek nem úgy vált be a tábor, mint ahogyan reméltük. Más az elképzelése, mást kapott, mint amit gondolt. Illetve megkapta ő azt, csak más formában: elsősorban erkölcsi viselkedésben. Túl szabadon, kötetlenül éltek ők abban a táborban. Ilyen fiatal gyerekeket nem szabad olyan hosszú gyeplőre eresztetni.

– Amikor hazajött a táborból, megváltozott-e a viselkedése?

– Nem lett más. Mi ugyanis hármasan élünk, és annyira szabadon, felvilágosultan neveltem gyermekeimet, hogy bizalmas, meghitt légkört teremtettem itthon.

– Lényegesen bővült a látóköre. Sok olyat tanult, amit tőlem itthon nem hallhatott, hiszen én nem foglalkoztam ilyen dolgokkal, mint csillagászat...

– Ez az előbb említett szabadabb légkör végülis jó, vagy rossz irányba befolyásolta Editet?

– Nem volt kimondottan rossz, csak a gyerekek visszaéltek vele. Ők most egy átmeneti korban vannak, amikor jól esik az, ha felnőttként kezelik őket. Örültek annak, hogy az oktatókat tegezhették, s így közeli barátságba, pajtási viszonyba kerültek velük. Én viszont nem helyeslem, hogy sokszor túlzásba vitték ezeket a dolgokat. Az én lányomra nem volt rossz hatású, de sok társának annyira megtetszett az a kötetlenség, hogy alaposan ki is használták.

– A tanulmányi eredményeiben volt-e változás?

– Nem, mindig megmaradt a szokásos szintjén, a 4,5-nél. Mozgalmi munkájában is aktív, most ő lett az úttörőbölt vezetője. Ez teljes értékű munka.

– A három táborról általában mi a véleménye?

– A negatívumok ellenére szerintem mindenképpen a gyerek hasznára vált. Jó volt, de nem szűrt le belőle olyant, amit konkrétan kiragadott volna, pl. egy-egy dolgot, amit életcéllul tűzött volna ki. Az első két tábor még élvezte. A harmadikra azonban már olyan „felnőtté” vált, hogy nem rajongott érte. Most már van egy konkrét életcélja, a

vegyészség, de ez már nem kapcsolódik konkrétan a táborhoz. Bár lehet, hogy annak a hatása. Csak azt tudom mondani, hogy hasznos volt; örülök, hogy ott lehetett.

Beszélgetés az osztályfőnökkel:

– Arról szeretnék véleményét kérdezni, hogy látszik-e Editen valamilyen hatása az olvasótábornak?

– Az a helyzet, hogy ezen a kislányon nagyon meglátszik a tábor. Abból indulok ki, hogy hátrányos helyzetű gyerek (a szülők elváltak), de mindig is jól tanult. Így ötödik osztályos korában ezért is javasoltuk. Már akkor is érdekelte az olvasás, a versek, az irodalom és minden ezzel kapcsolatos dolog.

A tábor hatása főleg a gyerek kifejezőképességén, gondolkodásmódján látszik meg. Jobban látja a dolgokat, sokkal hamarabb felfigyel az összefüggésekre, mint a többi. Ha például egy filmet elemzünk osztályfőnöki órán, gondolom részben a tábor hatására, olyan jó dolgokat tud mondani, amire az úgynevezett „jótanulók” nemigen gondolnak.

– Edig mit mesélt a táborról?

– Nagyon szeretett fönt lenni. Egyébként éppen most lesz rajgyűlésünk, ahol Edit a táborról fog beszélni. Én azonban elsősorban még a tavalyi dolgokra emlékszem. Mesélték, hogy sok szórakozási lehetőségük volt, és milyen remek volt az a többirányú tevékenység reggeltől estig.

– Konkrét dolgokat mesélt-e?

– A tavalyi dolgok közül a filmvetítésre meg a könyvelemzésre határozottan emlékszem. A daltanulást is nagyon szerették.

A kislány rengeteget olvas a tábor óta. Ezt onnan tudom, hogy könyvtáros vagyok az iskolában. A kötelező olvasmányokon kívül ifjúsági regényeket, magyar és külföldi kisregényeket olvas szívesen.

– Mozgalmi munkájáról mi a véleménye?

– Nagyon agilis. Tavaly például egy kis műsort kellett összeállítania az őrseivel, és ebbe beleépítette a táborban tanult dalokat – verseket is.

– A magatartásában történt-e változás?

– Lényegesen komolyabb, mint általában az osztálytársai. A tábori élet csak pozitívként hathatott rá. Gondolom ott is foglalkoztattak szervezőmunkával, mert nagyon jól össze tudja tartani az őrset.

– Általában mi a véleménye a három táborról?

– Az összegező véleményem nagyon jó. Én csak annyit tudok mondani, hogy azok a gyerekek, akik onnan hazajöttek, élményekkel telve jöttek meg. Nagyon sokat tudnak mesélni, sok pluszt adott nekik a tábor. A foglalkozások tartalmasak voltak; én a magam részéről a legjobbakat mondhatom. Lehet, hogy ez a gyermekeink lelkeségén múlik, ugyanis rajtuk kívül máshonnan nem kapok információt a táborról. Csak azt tudom mondani mégegyszer, hogy jó véleménnyel vagyok az olvasótáborról.

A TÁBOROZÁSOK HATÁSÁRÓL

– pszichológiai megközelítésben –

(Nagy Attila–Villányi Lenke)

Az országos olvasótábori mozgalomról, annak módszereiről, célkitűzéseiről viszonylag sokat lehet olvasni a napilapokban és a közművelődési szaksajtóban egyaránt. Annál kevesebbet tudunk viszont arról, hogy az óhajtott célokat milyen mértékben sikerült elérni. „Az olvasótábor pedagógiai – és életmódkíséret, a demokrácia iskolája stb.” – állítják meglehetősen magabiztossággal többen. Nos, mi ennél valamivel szerényebben, s egyúttal némileg konkrétan is kérdezzünk. A 10–14 napos sűrített „kulturális programok”, az előadások, a kiscsoportos beszélgetések, az elmélyült viták, a közösen végzett cselekvés és gondolkodás eredményeként kialakulnak-e a maradandó, személyiségformáló együttes élmények?

Lehet-e egyáltalán – igaz, a mi esetünkben háromszor 12 nap alatt – ezekben a művelődési táborokban, érdeklődést, ízlést, mentalitást alakítani, változtatni?

A magunk szerény eszközeivel ezeket a feltételezett, fokozatosan megszilárduló élmény-maradványokat kerestük, amelyek leginkább a gyerekek vélekedéseinek, szokásainak, megnyilvánulási módjainak esetleges változásaiban érhetők tetten.

Vizsgálódásunkat alapvetően két módszerrel végeztük – ahogy erről már korábban szó is volt – egy kérdőív és néhány pszichológiai teszt voltak munkaeszközeink.

Természetesen ezekkel a feltételezett és a talán kimutatható hatásoknak egy részét foghatjuk be. A szülőkkel, s pedagógusokkal és a gyerekekkel folytatott ilyen irányú beszélgetések összegezése az előző fejezet anyagát képezi, itt most csupán a kérdőívek és tesztek anyagának értelmezéséről esik majd szó.

Induljunk el az egyszerűbb, direktebb módszer, a kérdőív felől. Az első vizsgálat alkalmával (1976 március) összesen 62 tanulót vizsgáltunk meg, belőlük két csoportot alkottunk (táboriak és kimaradottak), majd a háromszori táborozás és az évközi klubfoglalkozások után 1978 novemberében a vizsgálatok megismétlésekor összesen 54 főt tudtunk kikérdezni (28-at a táboriak közül és 26-ot a kimaradottak közül) A két szóban forgó csoportot, kis megszorítással ugyan, de a továbbiakban az egyszerűség kedvéért a kísérleti – és az ellenőrző (kontroll) csoport címkével jelöljük.

Mindenekelőtt erről a bizonyos „megszorításról” néhány szót. A tanulók két csapata sok ismérv mentén mutat hasonlóságot (A pedagógusok mindnyájukat hátrányos helyzetűnek ítélték, azonos városban laknak, iskoláik is megegyeznek), de már az induló helyzetben rámutattunk az ellenőrző csoport (kimaradottak) érezhetően jobb szociális háttérére, (a szülők iskolázottsága, lakásnagyság, háztartások felszereltsége, a csonka családok száma.)

Ez a különbség (tehát a megszorítás is) a vizsgálatok megismétlésekor ugyancsak felbukkant. Mit mutatnak az apák és az anyák iskolai végzettséget tartalmazó táblák?

APA ISKOLAI VÉGZETTSÉGE

	táboriak fő	kimaradtak fő
8 alatt	2	—
8 általános	6	6
szakmunkásképző	10	11
szakközépiskola	4	2
gimnáziumi érettségi	4	2
főiskola, egyetem	2	5
Összesen:	28	26

ANYA ISKOLAI VÉGZETTSÉGE

	táboriak fő	kimaradtak fő
8 alatt	1	—
8 általános	11	6
szakmunkásképző	4	8
szakközépiskola	6	8
gimnázium	5	3
főiskola, egyetem	1	1
Összesen:	28	26

(A vizsgált személyek között egyébként a fiúk és a lányok aránya megegyező volt.

Táboriak: 15 fiú, 13 lány

Kimaradtak: 14 fiú, 12 lány.)

A nagyjából párhuzamosan futó sorok mentén két helyen — a két szélső kategóriában — mutatkozik eltérés, a felsőfokú képzettséggel rendelkező apáknál, illetve a csupán 8 általánost végzett anyáknál. Mindkét eset az ellenőrző csoport szüleinek valamivel iskolázottabb mivoltát tanúsítja, s ezt a tényt, ezt a megszorítást a következőkben egy percre sem szabad majd elfelejtenünk, a különböző adatsorok értelmezésénél.

A táborozások és klubfoglalkozások hatását elsősorban a tanulók tevékenységrendszerének megváltozásában, cselekvési szintereik gazdagodásában feltételezzük. A változatos programok bemutatása, az érdeklődés felkeltése, a vitázó, értelmező és alakító, tárgyformáló készségek kialakítása az öntevékenység igényének növekedését valószínűsíti.

1976-ban a tábori csoport tagjainak alig kétharmada járt különórákra, szakkörökre, s a kontroll-csoportban ez az arány 90% felett volt, de 1978 végén már egészen más a helyzet.

A 28 fős tábori csoport tagjai összesen 62 szakkört, sportkört, műkedvelő kiscsoportot látogatnak, míg a kimaradtak 26 fős csapata mindössze 46 ilyen öntevékenységi formáról tud beszámolni.

Hasonló tendenciát találunk az úttörőszervezetben vállalt funkciók vizsgálatakor is.

A táborok szervezése előtt a tisztségviselők aránya 17:19 volt, az ellenőrző csoport javára. S a megismételt kikerdezés alkalmával már 39:21 arányban vezetett a kísérleti csoport.

Vagyis az első összevetések után meg kell állapítanunk, hogy a tanulók közösségi tevékenységét, felelősségvállaló kedvét, az önkéntes tanulás és művelődés iránti fogékonyságát a táborozások határozottan, az átlagosnál jelentősebb mértékben fejlesztették.

A szabadidőről

Az előzőekben már önkéntes tanulásról, művelődésről szóltunk ugyan, de figyelmeztetnünk kell az olvasót, hogy itt mégis csak a kötöttebb formákról (szakkörök, sportkörök, művelődési kiscsoportok), s nem a szabadidő egészéről van szó. Ezt a területet 3 kérdéssel is bombáztuk. Elsőként a leggyakoribb szabadidős tevékenységekre kérdeztünk.

MIVEL TÖLTÖD LEGGYAKRABBAN SZABADIDŐDET?

	Táboriak (28 fő)	Kimaradtak (26 fő)
1. olvasás	28	22
2. sport	18	22
3. barkácsolás	13	4
4. zene, tánc	12	11
5. TV	12	6
6. házimunka	4	5
7. mozi	2	4
8. egyéb (játék, rajz, rejtvény)	3	2

Az olvasás, a barkácsolás és a tévzés kétségtelenül a kísérleti csoportban a jellemzőbb, a sportolást viszont az ellenőrző csoport tagjai üzik szívesebben. Az első kérdezés alkalmával az arányok még rendkívül kiegyenlítették voltak, s a választék is jóval szűkebbnek mutatkozott (TV, játék, házimunka).

A következőkben 2 listát tettünk a gyerekek elé, s megkértük őket, hogy a felsorolt kedvteléseket, szabadidő-tevékenységeket, illetve tv műsorokat, programlehetőségeket 1-től 5-ig osztályozzák le abból a szempontból, hogy számukra az milyen mértékben vonzó.

Sajnos ez a kérdés az első vizsgálatban nem szerepelt, s ezért nincs mód a visszapillantásra.

Az osztályzatokból csoportátlagokat számoltunk, s az így kialakult rangsorok a következők:

Tevékenységek	táboriak (kísérleti csoport) 28 fő $\bar{x}$	kimaradtak (kontroll csoport) 26 fő $\bar{x}$
1. Tánczene	4,73	4,80 (1)
2. Kirándulás	4,35	4,74 (2)
3. TV	4,34	4,48 (4)
4. Barát	4,32	4,28 (5–6)
5–6. Rádió	3,97	4,00 (9–10)
5–6. Újságolvasás	3,97	4,00 (9–10)
7. Játék, szabadidő	3,95	4,20 (7–8)
8. Szépirodalom olvasás	3,09	4,56 (3)
9. Mozi	3,07	4,20 (7–8)
10. Autó	3,84	3,56 (16)
11. Gyűjtés	3,68	3,71 (14)
12. Beszélgetés felnőttekkel	3,63	3,84 (13)
13. Ismeretközlő olvasmány	3,52	3,90 (12)
14. Ábrándozás	3,50	3,30 (19)
15. Társasjáték	3,44	3,32 (18)
16. Barkácsolás	3,33	3,24 (20)
17. Múzeum	3,12	3,92 (11)
18. Színház	3,27	4,28 (5–6)
19. Műkedvelés	3,18	3,48 (17)
20. Házimunka	3,16	3,64 (15)
21. Játék, otthon	3,13	3,08 (21)

$\bar{x}$ = számtani átlag, átlagos érték.

A táblázat rendjét a kísérleti csoport átlagosztályzatainak csökkenő értékei adják meg. Az ellenőrző csoport átlagos értékei alapján kialakuló rangsort a zárójelben szereplő számok mutatják.

E táblázatot az előző kérdésre adott válaszok fényében vizsgálva két dolog tűnik szembe.

A barkácsolást és a tv nézést gyakrabban művelő együttes szinte hajszálra megegyező módon értékeli ezeket a tevékenységeket, mint a kontroll csoport, s ráadásul az olvasás terén kifejezetten ellentmondásos helyzet alakul ki. A valamivel kevésbé intenzíven olvasó kontroll csoport jóval vonzóbbnak ítéli a szép- és ismeretközlő irodalom olvasását, mint az olvasótáborba és a könyvtárba rendszeresen járók csoportja. A meglepő, s mindenképpen elgondolkoztató eredmény magyarázata, két módon is lehetséges.

Egyrészt elképzelhető, hogy egyszerűen a kontroll csoport „túlteljesítette a tervet”. Vagyis egy a városi könyvtárból kiinduló vizsgálat kérdőíves interjú felvételekor minden-

áron bizonyítani akarták műveltségüket, az olvasás fontosságának, szépségének elismerését.

Míg a kísérleti csoport tagjai otthonosan mozognak a könyvtárban, ismerősként üdvözik őket a könyvtárosok, tehát számukra szükségtelen a bizonygató licitálás, a felüértékelés.

Egyszerűen szólva talán a táborból kimaradók csoportja túlságosan is jól tudta, hogy mit is várnak tőlük ezek a „könyvtári ügynökök”, azaz a kérdezőbiztosok.

A másik valószínűsíthető magyarázat megfogalmazása leginkább az olvasótáborok együttérző, aggódó, „érted haragszom” típusú kritikusaitól várható. A fenti adatok nyomán jogosan merülhet fel a kérdés: nincs túl sok előadás, vita, tárgyformálás, kirándulás, vetélkedő, színjátszás, rögtönzés, hadijáték, ebben és az ehhez hasonló táborokban éppen az elmélyült olvasás és közös értelmezés, gondolkodás megfejtés, felfedezés, vélemény-csere helyett?

Természetesen megengedhető, hogy az említett magyarázatok ne csupán egymást kizárva legyenek igazak, hanem esetleg egyszerre, egymást erősítve is érvényesülhetnek.

A kérdőjelek egyelőre maradnak, sőt számuk az olvasó ilyen irányú tapasztalataitól és leleményességétől függően még szaporítható is.

Következő kérdésünk a televíziós programlehetőségek osztályozására, megítélésére vonatkozott. Az átlagértékek alapján képzett rangsorok a következőképpen alakultak:

TV műsorok	táboriak (kísérleti csoport) 28 fő	kimaradtak (kontroll csoport) 26 fő	
	$\bar{x}$	$\bar{x}$	
1. Kalandfilm, krimi	4,78	4,94	(1)
2. Tánczene	4,87	4,84	(2)
3. Humoros rajzfilm	4,71	4,60	(4)
4. Tudományos ismeretterjesztés	4,55	4,68	(3)
5. TTT	4,02	3,96	(7)
6. Sport	3,92	4,04	(6)
7. TV-híradó	3,90	3,88	(8)
8. Irodalmi műsor	3,85	4,28	(5)
9. Szokások, tájak	3,56	3,72	(9)
10. Mese	3,47	2,96	(11)
11. Képzőművészet	2,77	3,08	(10)
12. Opera	2,40	2,68	(12)

(A zárójelben szereplő számok a kontroll csoportban kialakult rangsort jelölik.)

Két ponton látható igazán lényeges eltérés: Az irodalmi műsorok megítélésére minden amit az előzőekben az olvasás értékeléséről mondtunk, nagy valószínűséggel ugyancsak érvényes lehet. Újabb meglepetés a mese műsorok osztályozása. Itt ismételtelen a sznobisztikus tendenciák működésére gyanakszunk. Ne felejtsük el megkérdezteink

13–14 évesek. „Nagylányok, nagyfiúk”, ők már lealacsonyítónak, szégyellni valónak tartják a mesét, legalábbis a kontroll csoport tagjai. A kísérleti csoport talán bátrabban meri vállalni önmagát, talán még mindig vagy már egyszerűen újra tud gyönyörködni a jó mesében, még akkor is, ha tudja, hogy valójában nem is neki szól már.

A jövőképről

Mielőtt a bennünket legjobban foglalkoztató kérdéskörre az olvasásra rátérnénk, röviden utalni szeretnénk a gyerekek ambícióira, jövőre vonatkozó elképzeléseire. A meséket idéző kérdésünkkel először a három legnagyobb kívánság után tudakozódtunk. („Emlékszel arra a népmesére, amelyben egy jólelkű tündér teljesíti a szegény favágó 3 kívánságát? Tegyük most próbát mi is. Nem mintha kívánságaink rögtön teljesülnének, ha ide leírjuk őket, de nem árt azért, ha egyszer-mászor számba vesszük vágyainkat mert ahhoz, hogy valamit elérjünk – tündérek segítségével vagy anélkül –, először tudnunk kell, hogy mit is akarunk elérni.

S ez, mint majd meglátod, nem is olyan könnyű dolog. Ha az a bizonyos tündér megkérdezné mi volna a 3 legnagyobb kívánságod az életben, mit válaszolnál?”)

Kívánságok	táboriak (28 fő) válaszok száma	kimaradtak (26 fő) válaszok száma
1. család	19	8
2. tanulás, továbbtanulás	16	18
3. bicikli, motor, autó	14	8
4. egészség	9	4
5. munka	6	2
6. béke	5	2
7. barát	5	–
8. lakás	4	6
9. boldogság	3	7
10. sport	2	3
11. egyéb (színes TV, magnó, milliomos stb.)	4	7

A család egységének és egészségének megteremtése, vagy helyreállítása határozottan fontosabb a tábori gyermekek számára. Emlékeztetnünk kell azonban, hogy közülük minden 5. csonka családban él, míg a kontroll csoportban minden család együtt él. Részben tehát nagyon is jól érthető, a téma érzelmi hangsúlyozása. Ugyanakkor a barát kategóriájában mutatkozó egyenletlenségek egyúttal figyelmeztetésül is szolgálnak, miszerint itt a fentiekén kívül valószínűleg egyáltalán az emberi kapcsolatok jelentőségének megnövekedéséről is szó van. Mégpedig kettős értelemben is. Nagyon jól tudjuk az idevágó szakirodalomból és természetesen megfigyeléseinkből is, hogy a 11–13 korosztály jellegzetes „tünete” a bandázás. Az egykorúak csoportjának véleményformáló, viszonyítási alapot nyújtó szerepe határozottan növekszik ezekben az években. A kortárs csoportok szinte fontosabbak, jelentőségesebbek, tagjaik számára ebben az időszakban, mint a szülők és pedagógusok, addig akár rajongva tisztelt csapata is.

Nos, a mi esetünkben a háromszori „nagy bandázás” a táborozások, s az összetartozás melegét fel-felelevenítő klubfoglalkozások éppen ebben az életkori sajátosságok szempontjából a baráti kapcsolatok teremtésének, a közösségi formák alakulásának olyan kedvező időszakában történtek. Amint az itteni, és bizonyos korábbi adatok (részvételi árnyok szakkörökben, művelődési kiscsoportokban, tisztségviselők száma) is tanúsítják, határozott eredményeket lehet elérni, ha fejlődéslélektani jellemzők és a beavatkozások jellege (a kiscsoportos formák hangsúlyozása és gyakorlása) egymást kölcsönösen erősítik.

Jövőképük fokozatos felderítése érdekében arra kértük tanulóinkat, írják le röviden, hogyan képzelik 1 napjukat 10 év múlva. A válaszok tartalomelemzése nyomán a következő táblázat állt elő:

Tevékenységek megnevezése	Táboriak (28 fő) válaszok száma	Kimaradtak (26 fő) válaszok száma
1. Munka általában	22	13
2. Konkrét munka	6	12
3. Hasznos munka	3	—
4. Család (házastárs + gyerek)	26	15
5. Játék + tanulás a gyerekekkel	4	6
6. Családi kapcsolat hangsúlyozása	3	7
7. „Verkli” (felkelés, mosdás, reggeli, ebéd, vacsora, lefekvés)	21	23
8. Háztartás	15	16
9. TV	15	16
10. Olvasás	12	7
11. Szórakozás	8	5
12. Beszélgetés	7	3
13. Szép lakás	6	1
14. Kirándulás	4	1
15. Zenehallgatás	3	2
16. Kézimunka	2	—
17. Tanulás	2	2
18. Mozi	2	4
19. Sport	2	2
20. Rádiózás	—	3
21. Barkácsolás, hobby	1	1
22. Színház	1	1
23. Pihenés, szebb környezetben, jobb életszínvonal	1—1	—
24. Újságolvasás, rejtvényfejtés, tánc	—	1—1

A munkára vonatkozó válaszok közötti eltérés csak látszólagos. Többen szóltak ugyan a kötelességszerűen elvégzendő mindennapi munkáról, a kísérleti csoportban de a

pontos munkakörök, foglalkozások megnevezésekor, már az ellenőrző csoport javára billen a mérleg. Különösen hangsúlyos az utóbbi tény, ha figyelembe vesszük, hogy a konkrét munka szinte kivétel nélkül értelmiségi pályák (pedagógus, mérnök, genetikus stb.) megjelölését fedi.

A családi életre vonatkozó elemek megoszlása kissé áttételesebben és némi ellentmondással tarkítva ugyan, de talán mégis igazolni látszik mindazt, ami az előzőekben az emberi kapcsolatok megnövekedett fontosságáról, az összetartozás érzésének hangsúlyozott átéléséről mondtunk.

Az olvasás igényét és a szép lakás megteremtésének vágyát mutató számok minden kétséget kizáróan a táborozások maradandó hatásáról beszélnek.

A VIII. osztályos tanulók jövőképeinek minden valószínűség szerint legszilárdabb pontja a továbbtanulási szándék, illetve annak közelebbi tartalma. Erre vonatkozó kérdésünket már 1976-ban is feltettük, igaz, csupán a szülőknek (akkor még csak ötödikesek voltak a gyerekek.)

Emlékeztetőül vegyük elő az 1976-os adatokat.

„MILYEN PÁLYÁRA MENJEN A GYEREK?”

	Táboriak %	Kimaradtak %
Tanuljon tovább	35	18
„Rábízzák a gyerekre”	28	5
Műszaki pálya	15	5
Pedagógus (óvónő is)	10	41

A válaszok zömmel – különösen a táboriak esetében – a globális jellegű „tanuljon tovább” kategóriába sorolódtak, de a teljes bizonytalanságot elárulók, (rábízzák a gyerekre, nem tudom, majd meglátjuk, ahogy sikerül stb.) tekintetében nagyon éles különbség volt a két csoport között. A táboriak szüleinek 28%-a volt tanácstalan, a kimaradottak között összesen 5% volt ilyen. De nézzék végre meg, mit is válaszolt erre a kérdésre most már maguk az illetékesek 1978 késő őszén.

MIT FOG CSINÁLNI A 8. OSZTÁLY ELVÉGZÉSE UTÁN?

	Táboriak 28 fő	Kimaradtak 26 fő
1. Szakmunkásképzőbe megy	6	8
2. Szakközépiskolába	14	4
3. Gimnáziumba	8	14
Összesen:	28	26

A kontroll csoport tehát a gimnáziumot célozta meg leginkább, s a táboriak fele a szakközépiskolát választotta, ráadásul ebben a választásban már indirekt módon a felsőfokú tanulmányokra vonatkozó aspirációk is jelen vannak. Vagyis a szülők iskolai végzettségéről tudósító legelső táblák súlya itt most ismételten jelentőséget nyert. Megelevenedni látszik az általános tétel: a felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyermekei a gimnázium felé, a szakmunkások, az adminisztratív munkakörben dolgozók gyermekei pedig inkább a szakközépiskola irányába „sodródnak”.

Az olvasásról

Végre érkezzünk hát el a bennünket leginkább izgató kérdésekhez! Sikerült-e az olvasótábori foglalkozások sorával az olvasási szokásokat, az olvasás iránti igényeket és főként a választásokban, a „tetszett” vagy „nem tetszett” jellegű ítéletek megfogalmazásában kifejeződő ízlést valamiképpen módosítani, befolyásolni?

Mindenekelőtt egy általános jellegű kérdéssel puhatolózunk az olvasási igények típusairól.

„Véleményed szerint miért olvasnak általában a gyerekek?” – hangzott kérdésünk, s a válaszok megoszlása nem tudósít drámai különbségekről, sőt az arányok szimmetriája a jellemzőbb.

MIÉRT OLVAS?

Okok	Táboriak (28 fő) válaszok száma	Kimaradottak (26 fő) válaszok száma
1. művelődés, tanulás	19	17
2. szórakozás	14	10
3. érdekes	8	7
4. időtöltés	8	4
5. kikapcsolódás	8	6
6. gyakorlás	2	—

Következő kérdésünk az olvasás szociális hátterére vonatkozott: „Szoktál-e könyvekről beszélgetni?”. Kivétel nélkül igennel válaszoltak a vizsgált személyek, de a partnerek listája megérdemli figyelmünket.

KIVEL BESZÉLGET KÖNYVEKRŐL?

	Táboriak (28 fő) válaszok száma	Kimaradottak (26 fő) válaszok száma
1. barát (nő), osztálytárs	31	21
2. szülő	6	8
3. tanár	4	—
4. testvér	3	—
5. nagyszülő	1	—

Ezek az adatok csak más oldalról közelítve bizonyítják és erősítik mindazt, amit már korábban a kortárs csoportok megnövekedett jelentőségéről, illetve egyáltalán az emberi kapcsolatok intenzívebbé válásáról megfogalmaztunk. Csak szinte refrénszerűen nyomatékosítsunk: A közvetlen személyes-, főként baráti kapcsolatok alakulását az olvasótáborok kedvezően befolyásolták.

„Vannak-e olyan könyvek a tankönyveken kívül is, amelyeket tanuláshoz, az iskolai feladatok megoldásához használni szoktál?” – szölt következő kérdésünk.

A válaszok megoszlását tulajdonképpen kommentárok nélkül is elegendő áttekinteni, s a táborozások könyv- és könyvtárhasználati ismereteket, tanulási szokásokat módosító, fejlesztő hatása elég meggyőzően bontakozhat ki a soronkénti összevetések nyomán.

MILYEN KÖNYVEKET HASZNÁL TANULÁSHOZ?

	táboriak (28 fő) válaszok száma	kimaradtak (26 fő) válaszok száma
1. nem használ	5	5
2. képes történelem sorozat történelmi olvasókönyv	20	9
3. képes földrajz sorozat, földrajzi olvasókönyv	6	2
4. matematikai, fizikai	5	2
5. Búvár zsebkönyvek	4	3
6. „Így élt” sorozat	2	4
7. Kézikönyvek (lexikonok, szótárak)	4	2
8. Egyéb	9	6
Összesen:	50	28

Mindent összevetve a kísérleti csoport csaknem kétszer annyi tankönyv kiegészítő mű használatáról vall, mint az összehasonlítás céljait szolgáló, átlagos tanulók csoportja. Úgy véljük ezen a ponton kell keresnünk az olvasótábor legnagyobb hozadékát. Hiszen aki egy-egy kérdés, feladat, anyagrész kapcsán a tankönyvön túli információhordozók után is kinyújtja kezét, bizonyára nem csupán részleteiben értheti meg alaposabban, jobban az adott problémát, hanem az olvasás, a belelapozgatás, a töprengés közben óhatatlanul felmerül a szempontváltás kényszere, a kérdés átfogalmazásának igénye, a „másképpen is lehet” gyanúja. Vagyis a tankönyvek rendszeres kiegészítése, meghosszabbítása és adott esetben megkérdőjelezése valószínűleg nem csupán a tárgyi ismeretek körét bővíti, hanem az önálló gondolkodás és feladatmegoldás készségét, igényét ugyancsak kialakíthatja, majd szokássá is erősítheti azt.

Az olvasási szokások felderítéséhez már eddig is többféle kérdést használtunk, s a továbbiakban az olvasás gyakoriságára, illetve olvasmányaik összetételére is rákérdeztünk, sajnos alapvető különbségeket sehol sem találtunk. Ezért most eltekintünk a részletezéstől, viszont a következő adathalmaz súlyát olyan nagynak érezzük, hogy a saját értelmezésünk mellett megadjuk a válaszok csoportosított rendszerezett listáit is.

„Bizonyára neked is vannak kedvenc olvasmányaid (mesék, versek, novellák, regények), amelyekre gyakran és szívesen emlékszel, amelyeket esetleg már többször is olvastál. Kérjük, gondolj most vissza ezekre és nevezd meg őket.” – hangzott kérdésünk, amellyel úgy érezzük az ízlés, az esztétikai értékrend feltérképezéséhez a legközelebb kerülhettünk.

Az aktuális olvasmányok listája bizonyára sok esetleges elemet tartalmaz, s ráadásul az olvasótábori program kissé módosított változatát is könnyen viszontláthatnánk ezen az ösvényen haladva. Nyilvánvalóan nem ez volt elsődleges célunk. Ennél mélyebbre szerettünk volna látni, hiszen a kedvencek, az emlékezetes élmények valószínűleg igazabb képet rajzolnak fel az egyén beállítódásainak, preferenciáinak jellegéről, s ráadásul ebben a rétegben természetesen a maradandó olvasótábori élményeknek is helyet kell kapniuk. Tekintsük át először a globális adatokat, a gyakorisági táblázatot, majd olvassuk el figyelmesen a válaszként beérkezett szerzők és műveik listáját.

Kedvenc olvasmányok *	táboriak említések száma db	kimaradtak említések száma db
Klasszikusok	30	33
	–5 mese	–4 mese
		–3 vers
Színvonalas ifjúsági irodalom	38	24
		–3 vers
Esztétikailag kevésbé értékes ifjúsági irodalom	12	7
Kifejezetten gyenge művek és krimik	2	6
Ismeretközlő irodalom	2	3
Egyéb (besorolhatatlan)	6	2

* A művek kategóriákba sorolását Benkő Zsuzsa az Új Könyvek c. folyóirat gyermek- és ifjúsági irodalom rovatának szerkesztője végezte el. Közreműködését ezúton is hálásan köszönöm.

A kategóriák tartalmáról nem kívánok szabatos definíciókat megfogalmazni, inkább példaként felsorolunk kategóriánként néhány szerzőt, művet az említettek közül. Klasszikusok: Arany J., Becher-Stove, Cooper, Defoe, Gárdonyi, Jókai, Kipling, Molnár F., Petőfi, Verne.

Színvonalas gyermek- és ifjúsági irodalom:

Dékány A.: Az elveszett sziget, Fekete I.: Vuk, Kästner, E.: A két Lotti, May K.: Winnetou, Vivian Ch.: Robin Hood, Vulpius: Haramiák kapitánya.

Kevésbé sikerült művek: Beczássy Judit: Piri, Cavanna B.: Mintha nővérek lennénk, G. Szabó Judit: Hárman a szekrény tetején, Hárs László: Biri és Bori, May K.: A sivatag szelleme, Őrsi F.: Tenkes kapitánya, Padisák M.: Éljen a száműzetés.

Gyenge alkotások + krimik: Kántor Zs.: Csalánba nem üt a mennykő, Kiss J.L.: Parancsolsz egy kézigrátnát?, Fóti A.: Kelepcében az alvilág, Mág B.: Zsácutca.

A kategóriánkénti összevetések sajnos itt sem jeleznek igazán markáns különbségeket. Nyugodtan kijelenthetjük: a táborozások hatására nem következett be jelentős elmozdulás a kísérleti csoport szépirodalmi ízlését illetően. Apróbb különbségek felfedezhetők ugyan, (a táboriak nem kedvelik különösebben a krimiket, a színvonalas irodalom választéka — klasszikusok nélkül! — mintha egy árnyalattal jobb lenne náluk mint a kontroll csoportban, verset azonban csak az ellenőrző csoport tagjai említettek,) de a hasonlóság, mely mögött az életkori sajátosságok átütő erejét, a kortársi csoportok, az osztályközösségek, homogenizáló hatását sejtjük, erőteljesebb tendenciának tűnik jelzett, kisméretű eltéréseknél.

A tesztek eredményeiről röviden

Az iskolának, és az iskolán kívüli fejlesztő foglalkozásoknak szerepe van mind az egyéni, mind a kollektív mobilitás előmozdításában.

Ezeket tudva és átgondolva merült fel az olvasótáborok szervezőiben az a gondolat, hogy meg kellene fogni, le kellene mérni a hatását ezeknek a foglalkozásoknak. Ehhez a pszichológiai vizsgáló módszereket hívták segítségül.

A pszichológus feladata közé tartozott, hogy értelmileg ép, tehát fejleszthetőség szempontjából elméletileg egyenlő esélyű gyerekek kerüljenek a tábori és a kontroll csoportba egyaránt.

Az értelmi színvonal meghatározására non verbalis intelligencia tesztet választottunk, hogy az egyes társadalmi rétegek (szülők foglalkozása szerint) között a szociális hátrány kevésbé játszasson szerepet. Verbális intelligencia tesztek érzékenyebbek erre a problémára. Továbbá figyelemvizsgálatot, közvetlen emlékezeti próbát, szó- és szám-analógiás feladatot, és konkrét és absztrakt fogalomcsoportosítást végeztettünk a tanulókkal. A megismételt felmérést a tábori foglalkozások után 3—5 hónappal végeztük, hogy az esetlegesen megnyilvánuló közvetlen hatásból ne lehessen félrevezető következtetéseket levonni.

Az 1976-os vizsgálatokat 78-ban megismételtük, s a fent felsorolt tesztekben semmiféle szignifikáns különbséget kimutatni nem tudtunk a tábori és a kontroll csoport között.

A nonverbális intelligencia teszt szerinti fejlődés nem mutat lényeges eltérést összehasonlítva a 76-os és 78-as adatokat.

Tábori csoportból fejlődött	44%
Kontroll csoportból fejlődött	36%

Úgy tűnik, hogy a tábori foglalkozások és az évközi könyvtári programok nem elégségesek arra, hogy a vizsgált személyiségjegyekben, képességekben az átlagnál nagyobb mértékű változást ki lehessen mutatni.

A pályaválasztás és az azt kialakító motívumok megszilárdulásában a serdülőkör küszöbén a család meghatározóbbnak, erősebbnek bizonyul mindegyik rétegben.

AZ 1978-AS ÁTLAGÉRTÉKEK A KÖVETKEZŐK:

	Tábori csoport:	Kontroll csoport:
Raven intelligencia próba	$\bar{x} = 45$	$\bar{x} = 47$
Révész-Nagy figyelemvizsgálat	$\bar{x} = 93$	$\bar{x} = 93$
Ranschburg közvetlen emlékezet	$\bar{x} = 11$	$\bar{x} = 11$
Számalanógia	$\bar{x} = 6,2$	$\bar{x} = 6,3$
Konkrét fogalom csoportosítás	$\bar{x} = 12$	$\bar{x} = 11$
Absztrakt fogalom csoportosítás	$\bar{x} = 11$	$\bar{x} = 10$
Analógiás gondolkodás	$\bar{x} = 23$	$\bar{x} = 24$

$\bar{x}$ átlag

Visszapillantás:

Az általunk vizsgált területeken, kérdéses megnyilvánulási formák közül csupán két ponton találunk jellegzetes elmozdulást (társas kapcsolatok és a tankönyvek kiegészítése más művekkel). Vajon ebből arra kell-e következtetnünk, hogy az olvasótáborok hatása csupán ilyen szűkkörű? A bajszos író, a pipázó szociológus, a mozgékony arcú csillagász vagy a mindig mosolygós énektanár okos fejtegetéseiből, átütő érveléseiből, meghitt beszélgetéseiből pusztán ennyi csapódott le? A szép szándékokból és a nemes erőfeszítések-ből összesen ez a két jelzett mozzanat vált létté?

Nem hisszük. Inkább arról van szó, hogy sajátos eszközrendszerünk csak ezek befogadására volt alkalmas. Továbbra sem gondoljuk persze, hogy a bemutatott adatok ellenére egy-egy ilyen – esetleg egy kissé „jobb” programmal lebonyolított – táborozás alapvetően képes lenne a gyerekek pályaválasztási terveit, értékrendjét, életmódját, élet-szemléletét megváltoztatni, de az itt vázoltaknál talán erőteljesebb hatásokat hoz létre az olvasótábori rendezvények összessége. Csakhogy ezeknek a feltételezett hatásoknak egy része valahol a mélyrétegekben rezeghet tovább, s ezek felerősödéséhez, megszilárdulásá-hoz, beéréséhez, tehát a kimutathatóság határának eléréséhez valószínűleg évtizednyi időre is szükség lenne.

A fenti adatok elolvasása után kivédhetetlenül felmerül a múltidejű, feltételes, „mi lett volna, ha ezek a gyerekek még olvasótáborba sem mehettek volna?” – típusú kérdő-mondatok megfogalmazásának igénye is. Vagyis a csekély mértékű elmozdulások és moz-dulatlanságok értelmezésekor okvetlenül számolnunk kell egy általánosan ismert tenden-cia létével is. Tudniillik, a képességek szintjén valóban egyenrangúnak találtuk az indulás pillanatában (1976-ban) mindkét csoportot, de a szociális hátrányokat illetően már nem volt ilyen kiegyenlített a helyzet. Márpedig amint azt nagyon is jól tudjuk, a szociális hátrányok (a szülők kevésbé iskolázott volta, a munkavégzés jellege, csonka családok szá-ma, a rosszabb lakásviszonyok) rendszerint „kitermelik” a gyerekekben az intellektuális, motivációs és érzelmi hátrányokat, lemaradások egész sorát. A táborozásokon résztvevő tanulók már kétségtelenül meglévő lemaradásai viszont nem fokozódtak tovább, sőt 1–2

vonatkozásban még előnyre is szert tettek, egyszóval versenyben maradtak. S ez sem lehet mellékes szempont az eredmények végső mérlegelésekor!

Ugyanakkor hatásvizsgálatunk részleges kudarca indirekt módon egy másik következtetésre is indíthat bennünket: Az olvasótábori mozgalom, az alkalmazott módszerek, kezdeményezések legfontosabb hatását nem a résztvevő gyerekek vizsgálatával ismerhetjük meg, hanem talán inkább a hazai közoktatás megtermékenyítése, a módszereknek a pedagógiai gyakorlatban való átültetése lehet az elsődleges cél.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Megjelent 6,125 A/5 ív terjedelemben
8976/82 Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
Felelős vezető: Vymeták Ferenc

